

Economisch-Statistische Berichten

ALGEMEEN WEEKBLAD VOOR HANDEL, NIJVERHEID, FINANCIËN EN VERKEER

UITGAVE VAN HET NEDERLANDSCH ECONOMISCH INSTITUUT

34E JAARGANG

WOENSDAG 5 JANUARI 1949

No. 1652

COMMISSIE VAN REDACTIE:*Ch. Glasz; H. W. Lambers; J. Tinbergen;**F. de Vries;**J. H. Lubbers (Redacteur-Secretaris).**Assistent-Redacteur: A. de Wit.***COMMISSIE VAN ADVIES VOOR BELGIË:***J. E. Mertens; R. Miry; J. van Tichelen; R. Vandeputte;**F. Versichelen.**Gegevens over adressen; abonnementen enz. op de laatste bladzijde van dit nummer.***BERICHT.**

De redactie vraagt de aandacht van haar lezers voor een drietal redactionele mededelingen op blz. 3.

INHOUD:

	Blz.
De artikelen van deze week	3
Sommaire, summaries	4
Bij vijftig jaren Centraal Bureau voor de Statistiek door <i>Ir H. Vos</i>	4
De waardering van de statistiek door <i>Dr Ph. J. Idenburg</i>	7
Van studiestof tot basis van de landbouwpolitiek door <i>Ir Chr. P. G. J. Smit</i>	8
De ontwikkeling van de macro-economische statistiek in Nederland door <i>Dr H. Rijken van Olst</i>	11
Vijftig jaar financiële statistiek door <i>Dr K. D. Bosch</i>	13
De statistiek van de nijverheidsproductie door <i>Dr O. ten Have</i>	15
Vijftig jaar visserijstatistiek door <i>A. G. U. Hildebrandt</i>	17
Vijftig jaar handelsstatistiek door <i>M. Rinkes</i>	18
Vijftig jaar sociale statistiek door <i>Dr A. C. de Voofs</i>	20
Bedrijfseconomische notities:	
De emissie markt en de financiering van het bedrijfsleven door <i>J. Brands en J. C. Brezet</i>	21
Geld- en kapitaalmarkt	23
Statistieken:	
De kolonpositie van Nederland	23
De kolonpositie van België	23
Indexcijfers van groothandelsprijzen in Nederland	23
Bankstaten	24

DEZER DAGEN

begrijpelijke pogingen om goed te beginnen. Waarschijnlijk in de verwachting, dat goed voorgaan goed doet volgen, vertrok de Vice-President van de Ministerraad naar de West ter voltooiing van deze nieuwe vleugel van het Koninkrijk.

Naar de Oost vertrok de Minister-President, als het ware door zijn persoonlijke gang beklemtonend de hoop, eens door Henriëtte Roland Holst uitgesproken: „het donkere einde wordt een nieuw begin”.

Zal het gelukken met een schone lei te beginnen? Het bevel tot staken van het vuren is voor Java afgekomen, de bevolking in Nederland wenst inderdaad een snelle voltooiing van een eerlijke samenwerking. Het is de taak van de staatslieden, die zich thans naar Indonesië begeven, om dit duidelijk, te doen worden aan de Indonesische bevolking, inzonderheid der juist onder voorlopig Nederlands gezag gebrachte gebiedsdelen.

Het vrijwillig terugtreden voor een federale Regering zal voor de objectieve buitenlandse waarnemer eveneens het enig middel zijn om de geuite geërgerde verwondering over de handvestelijke actie uit te wissen. De bereidheid zich te doen overtuigen schijnt bij deze groep toe te nemen.

Niet zo bij India. Zelf juist gekomen tot een overeenstemming met Pakistan over een wapenstilstand in het machtsconflict over Kashmir — en overtuigd van de onvergelykbaarheid van zijn optreden in Hyderabad — heeft het besloten als toezien voogd in Zuid-Oost-Azië op te treden, nu de officiële inspecteur bereid is te wachten met het plaatsen van een slechte aantekening op Nederland's rapport. De Minister-President Nehru heeft een conferentie van Aziatische landen over het optreden in Indonesië bijeengeroepen.

De voornemens van anderen worden op meer plaatsen sceptisch ontvangen. De Joegoslavische staatsleider heeft zich beklaagd, dat de economische toestand van zijn land bedreigd werd door de economische politiek van hen, die hij zijn ideologische bondgenoten achtte. De voornaamste van hen, Rusland, bracht bij het nieuwe handelsverdrag voor 1949 de wederzijdse handel tot een achtste van die in het vorige jaar terug; kan dit gelden als index van de Russische waardering voor Tito's voornemens?

Terwijl de inhoud van het Ruhrstatuut, waartoe de zes Westelijke mogendheden gezamenlijk kwamen, bewijst, dat men ook daar de vogel in de hand refereert. Een algemeen toezicht op Duitsland's staal- en steenkoolproductie blijft gehandhaafd, in dat kader kan men van Duitse zijde zijn goede bedoelingen doen kennen.

Het naargeestige van goede voornemens is, dat ze traditioneel zijn. Zo blijft de aanhef van Bredero's Jaarlied juist: „Het jaar werd nuw, de tijd is oud”.

Nederlandsch Indische Handelsbank, N.V.

Amsterdam — Rotterdam — 's-Gravenhage

Alle Bank- en Effectenzaken

Verzendt per
VAN GEND & LOOS
*Vervoer in één hand
door 't gehele land*

MAXIMUM SERVICE. MINIMUM KOSTEN

Vacatures

DE HEER's Chocolate- en Biscuïtfabrieken

te Rotterdam zoekt een representatief

DIRECTIE-ASSISTENT

die in staat is omvangrijk bedrijfsorganisatorisch-commercieel en administratief werk op zich te nemen. Vereist: uitgebreide ervaring op het gebied van industrie en handel; leiding gevend vermogen; ruime algemene ontwikkeling en behoorlijke talenkennis. Technisch inzicht strekt tot aanbeveling. Voor prima kracht zeer goede salaris- en pensioenregeling. Uitmekende toekomstmogelijkheden, omdat later kans tot opname in de Directie aanwezig is. Leeftijd ongeveer 35 jaar. Kandidaten zullen eventueel worden uitgenodigd voor een psychologisch onderzoek op 10 Februari 1949 door de **NEDERLANDSCHE STICHTING VOOR PSYCHOTECHNIEK**, Wittevrouwenkade 6 - Utrecht.

Eigenh. geschr. br. met voll. inl. over. opl. en praktijk onder vermelding van geboortedatum en vergezeld van twee pasfoto's (van voren en opzij) aan Adv. Bur. ALTA te Utrecht vóór 18 Januari 1949. In linkerbovenhoek van br. en enveloppe en op de foto's no. E.S.B. 6290 naam en adres

Behandeling van alle
bankzaken

* *

Bezorging van alle
assurantiën.

R. MEES & ZONEN

BANKIERS EN ASSURANTIE-MAKELAARS

AMSTERDAM - ROTTERDAM - 'S-GRAVENHAGE
DELFT - SCHIEDAM - VLAARDINGEN

EERSTE NEDERLANDSCHE

Verzekering Mij. op het Leven en tegen Inval i diteit N.V.

Gevestigd te 's-Gravenhage

ADMINISTRATIEKANTOOR DORDRECHT - BELLEVUESTRAAT 2, TELEFOON 5346

Personeels-Pensioenverzekering

verschafft directe fiscale besparing — afschrijving van toekomstige lasten — blijvende sociale voldoening. Vraagt U eens welgedocumenteerd advies aan ons **BUREAU VOOR COLLECTIEVE CONTRACTEN**

Koninklijke
Nederlandsche
Boekdrukkerij
H. A. M. Roelants
Schiedam

**N.V. KONINKLIJKE
NEDERLANDSCHE
ZOUTINDUSTRIE**

Boekelo · Hengelo

ZOUTZIEDERIJ

Fabriek van
zoutzuur, (alle kwaliteiten)
vloeibaar chloor
chloorbleekloog
natronloog, caustic soda.

met papier geïsoleerde kabels
voor zwakstroom en sterkstroom
koperdraad en koperdraadkabel
kabelgarnitùren, vulmassa en olie

NK F
N.V. NEDERLANDSCHE KABELFABRIEK
DELFT

MEDEDELINGEN.

Ter gelegenheid van het 50-jarig jubileum van het Centraal Bureau voor de Statistiek besloot de redactie dit nummer een bijzonder karakter te geven. De artikelen hebben alle betrekking op de statistiekbeoefening in Nederland gedurende de afgelopen 50 jaren.

Voorts wijst de redactie op de in dit nummer opgenomen „Bedrijfseconomische notities”. Deze notities, welke regelmatig zullen worden opgenomen, worden verzorgd door de heer J. Brands, accountant en lector aan de Nederlandsche Economische Hoogeschool, met medewerking van de heer J. C. Brezet, medewerker van het Nederlandsch Economisch Instituut.

In verband met de omvang van dit nummer moest van de gebruikelijke opmaak worden afgeweken.

DE ARTIKELN VAN DEZE WEEK.

Ir H. Vos, *Bij vijftig jaren Centraal Bureau voor de Statistiek.*

Ter inleiding op de beschouwingen over de verschillende aspecten der economische statistiek beziet schr. de beschikbare statistieken met het oog van een researchwerker. Noodzakelijke aanvullingen in het materiaal worden kritisch aangewezen.

Dr Ph. J. Idenburg, *De waardering van de statistiek.*

De waardering van de statistiek is in de 50 jaren van het bestaan van het C.B.S. zonder twijfel gestegen. De factoren, die de voor de statistiek zo gunstige trend hebben bepaald, zijn: de enorme toeneming van de bevolking sinds het begin van deze eeuw, de sterke groei van de staatsbemoeiing, de enorme ontplooiing van handel en bedrijf, de gestegen appreciatie van de zijde van de wetenschap, en tenslotte de verbreiding van het kwantitatief denken. Naast de trend zijn perioden van oorlog en economische crisis gunstig voor de statistiekbeoefening. De algemene waardering voor de statistiek zal zich ook in de toekomst in stijgende lijn blijven bewegen.

Ir Chr. P. G. J. Smit, *Van studiestof tot basis van de landbouwpolitiek.*

Deze karakterisering betreft de Nederlandse landbouwstatistiek, die omstreeks de eeuwwisseling definitief van overheidswege werd ter hand genomen. Dit ging gepaard met een grondige reorganisatie, die veel heeft verbeterd, maar toch ook geleid heeft tot verarming van de kennis van de landbouw in die jaren. In de eerste wereldoorlog speelde de landbouwstatistiek een slechts bescheiden rol. Na die oorlog trad een toenemend verval in. Hierin bracht echter de crisis der dertiger jaren verandering; de landbouwstatistiek werd grondslag der landbouwcrisismaatregelen en van de voedselvoorziening. Na de bevrijding moest de landbouwstatistiek zich opnieuw oriënteren, en wel sterk onder internationale invloed.

Dr H. Rijken van Olst, *De ontwikkeling van de macro-economische statistiek in Nederland.*

Een karakterisering van de ontwikkeling van de soort der door het C.B.S. bewerkte statistieken van 1899 tot 1949 zou kunnen luiden: verkte sterk overwegend demografische, criminele en sociale statistieken naar sterk overwegend economische statistieken. De laatste 10 jaren der genoemde periode zijn die van het ontstaan en de groei der macro-economische statistieken: in 1939 zag de eerste publicatie op dit gebied het licht, nl. de berekening van het nationale inkomen in Nederland. Schr. schetst de werkzaamheden, die sindsdien door het C.B.S. op dit terrein zijn verricht.

Dr K. D. Bosh, *Vijftig jaar financiële statistiek.*

Het is merkwaardig, dat men in Nederland zolang gemeend heeft, het zonder financiële statistiek te kunnen stellen. Voor dit achteraan komen van de financiële statistiek zijn verschillende oorzaken aanwezig: de ontaastbaarheid van het financiële verkeer, een karig uitergest en onvoldoende statistisch waarnemingsapparaat een geringe belangstelling. In de afgelopen 50 jaar heeft de financiële statistiek grote voortgang gemaakt; toch moet worden erkend, dat zij nog steeds niet voor het publiek „leeft”. Nodig zijn grotere actualiteit, begrijpelijkheid en duidelijkheid, eisen, welke door schr. aan voorbeelden worden toegelicht.

Dr O. ten Have, *De statistiek van de nijverheidsproductie.*

Gaat men na, aan welke vereisten een statistiek van de nijverheidsproductie moet voldoen, en vergelijkt men dit beeld met de realiteit van de Nederlandse statistiek, dan is er nog weinig bereikt; ook in vergelijking met andere landen slaat Nederland een pover figuur. Gebreken van onze statistiek zijn met name: het beperkt aantal takken van nijverheid, dat wordt geteld, en het ontbreken van gegevens nopens afschrijvingen. De periodiek optredende bezuinigingen, op het Nederlandse statistische apparaat toegepast, maken een systematische opbouw van deze statistiek ten enen male onmogelijk. Thans hoopt het C.B.S. door ontwikkeling van de modernste administratieve arbeidsmethoden de bezuiniging grotendeels te kunnen opvangen.

A. G. U. Hildebrandt, *Vijftig jaar visserijstatistiek.*

De ontwikkeling van de visserijstatistiek sinds 1899 toont eenzelfde beeld als de algemene ontwikkeling van de statistiek. In de tijd, dat het College voor de Visscherijen de visserijstatistiek samenstelde, ondervond dit werk weinig medewerking en nog minder belangstelling. De vraag om gegevens werd dikwijls met telegenheid in het geheel niet beantwoord. Langzamerhand is hierin wijziging gekomen, in het bijzonder na de crisis van 1930, welke een vergaand ingrijpen, ook in het visserijbedrijf, van overheidswege noodzakelijk maakte. Thans wordt ook in het bedrijf zelf de behoefte gevoeld aan betrouwbare statistische gegevens, teneinde te nemen maatregelen op cijfers te baseren en met behulp van cijfers te controleren.

M. Rinkes, *Vijftig jaar handelsstatistiek.*

De statistiek van de in-, uit- en doorvoer was van 1899—1916 „een voorwerp van spot voor de ingewijden en van misleiding voor hen, die haar te goeder trouw raadpleegden”. Per 1 Januari 1917 vond een grondige reorganisatie plaats, zonder dat overigens verstarring intrad: tot 1939 toe vonden voortdurend verbeteringen en verfijningen ingang. Na de bevrijding kwam het herstel van deze statistiek slechts langzaam; thans echter verschijnt de Maandstatistiek weer geregeld. De Jaarstatistiek verschijnt niet meer afzonderlijk, doch wordt telkens per December/Januari in de Maandstatistiek verwerkt.

Dr A. C. de Vooy, *Vijftig jaar sociale statistiek.*

De plaats, die de sociale statistiek 50 jaar geleden innam, was een veel belangrijker dan thans; het Tijdschrift van het C.B.S. was een vrijwel uitsluitend sociaal tijdschrift. De plaats, die de sociale statistiek thans in het Maand-schrift inneemt, is meer bescheiden; de snelle opkomst der economische statistieken heeft een evenwichtige toestand geschapen. Van belangrijke groei is bij de sociale statistiek geen sprake geweest. Wel was er wijziging van karakter; 50 jaar geleden nam de beschrijving een zeer voorname plaats in, thans is de statistiek een in tabellen neergelegde documentatie met slechts een korte technische toelichting.

SOMMAIRE.

A l'occasion du 50e anniversaire du „Centraal Bureau voor de Statistiek” néerlandais, le présent numéro des „Economisch-Statistische Berichten” présente un caractère spécial. Tous les articles se rapportent à un aspect déterminé de l'application des statistiques aux Pays-Bas, durant les 50 dernières années.

Dr H. Vos, *Le 50e anniversaire du C.B.S.*

Dr Ph. J. Idenburg, *L'appréciation des statistiques.*

L'appréciation des statistiques a évolué favorablement durant les 50 dernières années grâce à différents facteurs notamment: l'accroissement de la population, l'extension de l'ingérence de l'Etat, le développement de la vie économique, les deux guerres mondiales, la crise de 1929.

Dr Chr. P. G. J. Smit, *Une étude servant de base à la politique agricole.*

Jusqu'en 1932, les statistiques agricoles furent très incomplètes aux Pays-Bas. Depuis lors une amélioration fondamentale s'est produite.

Dr H. Rijken van Olst, *Le développement de la statistique macro-économique aux Pays-Bas.*

C'est en 1939 qu'on publiait pour la première fois aux Pays-Bas les calculs sur le revenu national. Depuis lors la statistique macro-économique a connu une grande extension.

Dr K. D. Bosch, *La statistique financière pendant 50 ans.*

Malgré le progrès constaté depuis 1899, les statistiques financières aux Pays-Bas ne sont pas encore satisfaisantes.

Dr O. ten Have, *La statistique de la production industrielle.*

La statistique néerlandaise relative à la production industrielle n'est pas encore satisfaisante. Son développement méthodique est rendu impossible à cause des continues restrictions des dépenses, imposées au „Centraal Bureau voor de Statistiek”.

A. G. U. Hildebrandt, *La statistique de la pêche pendant 50 années.*

Depuis la crise de 1929 la statistique néerlandaise de la pêche s'est sensiblement améliorée.

M. Rinkes, *50 années de statistique commerciale.*

Depuis la réorganisation fondamentale intervenue le 1e janvier 1917, les statistiques commerciales se sont constamment améliorées et perfectionnées.

Dr A. C. de Vooy, *50 années de statistiques sociales.*

Depuis 1899, il n'y a jamais eu question d'un développement important des statistiques sociales aux Pays-Bas.

SUMMARIES.

In connection with the 50th anniversary of the Dutch Central Bureau of Statistics this issue of „Economisch-Statistische Berichten” has a special character. All the articles deal with statistical activity in the Netherlands in the past 50 years.

Dr H. Vos, *The 50th anniversary of the Central Bureau of Statistics.*

Dr Ph. J. Idenburg, *The valuation of statistics.*

In consequence of several factors, such as the growth of the population, the increased amount of Government control, the development of industry and trade, the world wars and the crisis of 1929, the valuation of statistics has grown considerably.

Dr Chr. P. G. J. Smit, *Agrarian statistics from 1899 till 1949.*

Till 1932 Dutch agrarian statistics were very unsatisfactory. Since that year, however, the quality has been steadily improved. After the war the F.A.O. took a lively interest in Holland's methods of setting up agrarian statistics.

Dr H. Rijken van Olst, *The development of macro-economic statistics in the Netherlands.*

Since 1939 the field of macro-economic statistical activity in Holland has been broadened considerably.

Dr K. D. Bosch, *Fifty years of financial statistics.*

Notwithstanding good progress since 1899 financial statistics in the Netherlands are not yet satisfactory. A higher degree of actuality and clearness is necessary.

Dr O. ten Have, *The statistics of industrial production.*

In Holland systematic development of these statistics has been impeded by budgetary restrictions.

A. G. U. Hildebrandt, *Fifty years of fishery statistics.*

M. Rinkes, *Fifty years of trade statistics.*

Dr A. C. de Vooy, *Fifty years of social statistics.*

BIJ VIJFTIG JAREN CENTRAAL BUREAU VOOR DE STATISTIEK.

De ontwikkeling van de menselijke kennis en van het menselijk weten is voor een groot deel een proces van wisselwerking tussen waarneming en redenering. Alle feitelijke waarnemingsreeksen nu — en als men onder statistiek verstaat: reeksen van bewust geregistreerde waarnemingen, welke (meestal!) in getallenmaat worden weergegeven, dus ook de statistiek, zijn in de laatste 50 jaren in omvang, aantal en diepte, toegenomen. Astronomie, meteorologie, physica, chemie, biologie, de medische en sociale wetenschappen, economie en techniek — geen veld van menselijke kennis, of het waarnemingsmateriaal, het bewust geregistreerde, naar tijd, naar ruimte, naar grootte, of naar enige andere eigenschap geclassificeerde materiaal, nam bijna onvoorstelbaar in omvang toe.

„De” statistiek, in het normale spraakgebruik, omvat niet al deze waarnemingsvelden. Meestal neemt men als begrenzing de sociale en economische waarnemingsreeksen, met uitlopers naar meteorologie en naar enkele medische facetten. Ook „de” statistiek, zo beperkt, heeft echter een zeer sterke en verblijdende ontwikkeling achter de rug, en kan daarom beter dan vroeger voldoen aan de aan haar te stellen eisen: vermeerdering van kennis, mede opdat op grond van deze kennis een meer doelbewust handelen kan plaatsvinden.

„Cijfers liegen niet” — een geliefkoosde uitdrukking —. Wie echter vertrouwd is met het verzamelen van statistisch materiaal, weet hoe, bijna steeds, de cijfers liegen! Het vergroten van de relatieve betrouwbaarheid van het verzamelde materiaal, opdat de waarde van de daaruit getrokken conclusies groter kan worden, is een van de taken, waarvoor een statistisch Bureau zich steeds weer ziet geplaatst, al zal daarbij nimmer dezelfde — overigens ook relatieve — zekerheid kunnen worden bereikt als bij de astronomische, fysische of technische waarnemingsreeksen, zoals ook de sociale en economische „wetten” waarschijnlijk nimmer dezelfde geldigheidswaarde zullen bezitten als de natuurkundige.

Als „consument” van vele statistieken heb ik mij, meer of minder bewust door bovenstaande beweegredenen geleid, steeds afgevraagd, welke waarde aan het gegeven statistische materiaal moest worden toegekend.

Daar is ten eerste, wat men zou kunnen noemen het „zuivere” materiaal; het materiaal bijeengebracht door en onder leiding van het Centraal Bureau voor de Statistiek zelf, met de bewuste bedoeling te komen tot een goede statistiek. Wanneer dan nog een telling van absolute grootheden plaatsvindt, zoals bij de bevolkingsstatistiek van het aantal personen, verdeeld naar leeftijd, geslacht burgerlijke staat enz., dan verkrijgt men materiaal, waarvan de betrouwbaarheid zeer groot is. De momentmeopna van de volkstelling is dan verder uitgangspunt

voor het berekenen van het verloop van de bevolking in de verschillende gemeenten, op grond van de opgaven van de gemeentelijke bevolkingsregisters. Ook deze waarnemingsreeksen bezitten een grote betrouwbaarheid, al blijkt telkens weer bij elke volgende volkstelling, dat er afwijkingen zijn ontstaan tussen de gemeentelijke gegevens en de volkstellingcijfers. Wie, zoals schrijver dezes, van enige kleine gemeenten de registers heeft moeten doorwerken, verwondert zich daarover overigens niet — en bij de grote gemeenten is het de groep der sociaal ontwortelden, welke het verkrijgen van juiste gegevens moeilijk maakt.

Goede waarnemingsreeksen leveren evenzeer beroeps-, bedrijfs-, woning- en gezinstelling, al zijn de persoonlijke opgaven der burgers iets minder betrouwbaar, en al zijn de moeilijkheden voor een goede indeling en een goed stellen van de te beantwoorden vragen zeer groot. Juist daarbij is het feit, dat deze tellingen uitgaan van een naar statistisch werk gerichte instelling als het Centraal Bureau voor de Statistiek, van bijzondere betekenis. Er kunnen aan het gediciplineerde personeel, dat de gegevens verzamelt, richtlijnen worden gegeven voor de wijze, waarop de meest voorkomende puzzles kunnen worden opgelost. De hanteerbaarheid van het eindresultaat wordt zodoende aanmerkelijk vergroot.

Bij het opstellen van vele andere statistieken heeft eveneens het C.B.S. de leiding, al laat het anderen de grondgegevens bijeenbrengen. De productiestatistieken bijv. berusten op de opgaven van de ondernemingen, doch de vraagstelling zelve gaat dikwijls uit van het C.B.S. Ook daardoor wordt een zekere eenheid in het grondmateriaal gebracht, en aldus het werken ermede vergemakkelijkt.

Geheel anders ligt de zaak bij een serie van statistieken, die eveneens grondmateriaal vormen, doch niet in oorsprong met statistische bedoelingen zijn verkregen. Daartoe behoren bijv. de statistieken omtrent het belastbaar inkomen en vele andere belastingstatistieken. De belastingbiljetten bevatten een schat van — zij het niet altijd even betrouwbaar! — materiaal, waaruit men veel kan leren omtrent sociale, financiële en economische verhoudingen. Doch wie de gegevens van het ene jaar wil vergelijken met die van een ander jaar, dient bedacht te zijn op de zeer vele wijzigingen, welke het belastingsysteem telkens ondergaat. De cijferreeksen over een aantal jaren van de opbrengsten van bepaalde belastingen of van de verdeling der belastingplichtigen over verschillende inkomensgroepen, kunnen daarom nooit zonder gevaar worden gehanteerd. Mede hierdoor, en door de statistisch bijna onverwerkbare wijze, waarop de biljetten zijn ingedeeld, leren wij niet uit deze gegevens, wat mogelijk zou zijn...

Nog moeilijker — ik kan ook in dit opzicht uit ervaring spreken — is het hanteren van de gegevens der begrotingen en rekeningen, zowel van het Rijk als van de gemeenten en provincies. Verschuiving van hoofdstukken, van posten, van belangrijke of minder belangrijke onderdelen komen onophoudelijk voor — tussen de gewone dienst en de, voor een inzicht in de investeringsactiviteit belangrijke, kapitaaldienst is geen vaste scheiding aanwezig. Begrotingstechnische, financiële en politieke overwegingen vertroebelen telkens het verkrijgen van een voldoende vertoel en overzicht. Het Centraal Bureau voor de Statistiek vermeldt, gelukkig, telkens de voornaamste wijzigingen bij de publicatie van de cijfers, maar ook dit Bureau kan onmogelijk de gevolgen van alle wijzigingen onderkennen. Terwijl hij het eigen waarnemingsmateriaal een grote betrouwbaarheid aanwezig is, is de betrouwbaarheid van deze tweede soort, „verkregen” materiaal, wel groot in de cijfers zelf, maar slechts „toevallig” indien men het materiaal tot een statistische reeks van waarnemingen tracht om te vormen.

Nog weer anders is het waarnemingsmateriaal bij de zo belangrijke budgetstatistieken en de daarvan afgeleide

gegevens — kosten van levensonderhoud e.d. Het grondmateriaal is hier niet alomvattend, doch bewust beperkt gekozen. Men verkrijgt alleen een budget van „gedegen” gezinnen, omdat alleen deze tot medewerking bereid zijn. Hieruit resulteert een beperkte geldigheid van de eindconclusies. Toch is de ontwikkeling van de budgetstatistiek van een zeer grote betekenis. Het Centraal Bureau voor de Statistiek heeft in dit gebied baanbrekend, en internationaal gewaardeerd werk verricht. Zonder budgetstatistiek kan men niet behoorlijk de kosten van levensonderhoud berekenen — pas door het samenvoegen van de resultaten van budgetstatistiek, prijsverloop en loonbeweging is een inzicht in de sociale verhoudingen, met name in het al of niet groter worden van de spanning tussen lonen en prijzen, te verkrijgen.

Het materiaal, dat het C.B.S. ons voorzet, bestaat niet enkel uit cijferreeksen van grondmateriaal. Er zijn vele „afgeleide” statistieken, waarbij het materiaal een eerste bewerking heeft ondergaan. De indexcijfers zijn daarvan de beste voorbeelden. Groothandelsprijzen, kleinhandelsprijzen, koersen van aandelen, productie-omvang, kosten van levensonderhoud, worden ons voorgezet in de vorm van indexcijfers, als verhoudingsgetallen t.o.v. een basisjaar. En in al deze gevallen gaat het om zogenaamde „gewogen” indexcijfers: de vele artikelen van groot- en kleinhandel elk met hun eigen prijs en prijsveranderingen, de vele posten van het huishoudbudget enz. worden elk „gewogen” naar hun maatschappelijke betekenis. Een wijziging van 20 pCt van de prijs van brood of aardappelen zal in het indexcijfer voor de kosten van levensonderhoud anders tot uitdrukking komen dan een wijziging in de prijs van kropsla of citroenen. Het is niet eenvoudig de verschillende groepen van gegevens elk op hun juiste waarde te schatten. Daarom is het dubbel belangrijk, dat dit werk centraal geschiedt, op een verantwoorde — ook publiek verantwoorde — wijze. Immers, het C.B.S. publiceert steeds op welke wijze de grondgegevens „gewogen” zijn — en kritiek is dus mogelijk. Wie de gegevens gebruikt is in de gelegenheid de grondslagen te toetsen, en zich aldus een oordeel te vormen over de betrouwbaarheid van de eindreeksen.

In het voorgaande is reeds een deel van de grote taak van het C.B.S. aangeduid.

Het leiding geven bij het opsporen van de gegevens, het leiding geven ook aan de wijze van enquêteren en aan de wijze van het stellen van vragen bij een enquête. Te dikwijls nog wordt getracht langs een eigen weg een resultaat te bereiken: het resultaat van vele onderzoeken zou aanmerkelijk aan waarde hebben gewonnen, indien bij het opstellen ervan contact was gezocht met het C.B.S. Een tweede belangrijke taak is het samenvatten van de verkregen basisgegevens, de publicatie van de resultaten, en het verhogen van de toegankelijkheid van die resultaten. Bij de steeds groeiende hoeveelheid materiaal wordt deze taak steeds belangrijker. Schiften en samenvatten, doch, zodanig, dat toch degene, die het eindresultaat voor ogen krijgt, een indruk behoudt van het grondmateriaal, en van wat er — na verdere bewerking — nog meer uit te halen zou zijn, is een apart vak, dat geleerd en telkens opnieuw geleerd moet worden.

Dan volgt de eerste verwerking van de gegevens als belangrijke derde taak. De vergelijking met vroegere gegevens, het berekenen van indexcijfers en gewogen indexcijfers. Op dit terrein wordt van de statisticus meer verlangd dan statistisch inzicht alléén: hij moet economisch en sociaal weten paren aan statistische kennis, hij moet uit de cijfers zelf omhoog klimmen tot de sociale en economische betekenis van die cijfers. In de 50 jaren van zijn bestaan heeft het Centraal Bureau voor de Statistiek op dit terrein de nodige vakmensen gekweekt — en dikwijls aan de naastliggende wetenschappen afgestaan.

Naast deze eerste verwerking komt echter meer en meer

een volgende tot stand, en wordt binnen de sfeer van werkzaamheden van het C.B.S. getrokken. Het maken van correlatieberekeningen, het opstellen van regressie-vergelijkingen, het berekenen van elasticiteitscoëfficiënten van het verbruik der verschillende artikelen, afhankelijk van de ontwikkeling van het inkomen van de consument enerzijds, en van de prijzen anderzijds — ziedaar een serie van opgaven, welke reeds thans door het C.B.S. worden behandeld. Het zijn deze verdere bewerkingen, en de daaraan verbonden economische en sociale studie, die naast de bewerking en publicatie van de waarnemingsreeksen, de aandacht van het C.B.S., terecht, opeisen. De waarde van het gepubliceerde materiaal wordt door deze bewerkingen aanmerkelijk verhoogd. Het inzicht in de betekenis ervan wordt vergroot — en... de wijze, waarop de problemen worden gesteld en opgelost, geeft dikwijls aanleiding tot verdere bewerking van ander materiaal door andere denkers.

Bij al dit werk richt het C.B.S. zich in wezen naar de „consument” van de statistiek. Diens eisen zullen de richting geven aan het werk. Deze consument neemt verschillende gestalten aan.

Daar is — ten eerste — de economische of sociale werker, de „student”, die een eigen bijdrage tracht te leveren tot de kennis van de maatschappij. Deze, redenerend, heeft als grondslag het statistisch materiaal nodig. Meestal niet het enkelvoudige statistische materiaal, doch een serie van dikwijls de meest verschillende statistieken. Bijv. waren, om de verdeling van het maatschappelijk inkomen over de verschillende gezinnen te berekenen — een sociaal en economisch zeer belangrijk gegeven! — nodig: belastingstatistieken, bevolkingsstatistiek, gezinsstatistiek, loonstatistiek, werkloosheidsstatistiek, armenzorgstatistiek enz., enz. Een economische studie is meestal een consumptie van statistisch materiaal en gros.

De tweede consument is de onderneming — de sociale of culturele groep — de kleinere collectiviteit dus. Een marktanalyse, een propaganda-actie, hoeveel vruchtbaarder kunnen zij zijn, wanneer goed statistisch materiaal de basis ervan vormt. Budgetstatistiek, inventarisonderzoek, waaraan helaas in ons land nog te weinig is gedaan, loonontwikkeling, en elasticiteitscoëfficiënt van het artikel, dat men wil verkopen, kunnen een goede voorbereiding leveren voor een marktcampagne. En indien de ordening ook in ons land voortgaat, en straks de publiekrechtelijke bedrijfsorganisatie tot stand komt, zal de collectieve reclame waarschijnlijk aan betekenis winnen naast de individuele. En collectieve reclame behoeft nog meer de kennis van de markt, dan de individuele reclame, omdat bij de laatste verdringing van een „horizontale” concurrent mogelijk is.

Verdere bedrijfs- en groepsorganisatie zal daarom nieuwe eisen stellen aan het statistisch materiaal — overigens omgekeerd ook belangrijk nieuw materiaal kunnen leveren.

De grootste consument van statistisch materiaal is tot nu toe wel de Overheid. Overheidspolitiek zonder statistische grondslag wordt hoe langer hoe meer ondenkbaar. Loonpolitiek, prijspolitiek, belastingpolitiek, sociale politiek, investering- en deviezenbeleid, nationale en internationale handels- en straks productiepolitiek — nationale en internationale conjunctuur- of structuurpolitiek — wie kan één dezer onderdelen denken zonder voldoende statistische grondslagen? Verkeer of landbouw, industrie of culturele sector van het maatschappelijk leven — overal waar de Overheid intreedt, en normatief moet werken, is bewust geregistreerde waarneming als grondslag nodig. Natuurlijk, vele belangrijke politieke, sociale en economische beslissingen worden niet beheerst door cijfermateriaal — er is meer kennis dan alleen in cijfers uitgedrukte kennis, en ook de interpretatie van statistisch materiaal is niet altijd dezelfde — maar toch kan men zonder enige terughoudendheid zeggen, dat de

betekenis van statistische gegevens voor het regeringsbeleid in de laatste 50 jaren zeer sterk is toegenomen. Een centraal planbureau kan niet bestaan zonder een daarmee verbonden, materiaal en inzichten leverend Bureau voor de Statistiek.

Het is te verwachten, dat een aanmerkelijke verdere groei nodig zal zijn. Het aantal waarnemingsreeksen dient nog te worden uitgebreid: de Nederlandse statistiek vertoont, ook nu nog, belangrijke leemten. Een industriële vestigingsstatistiek — in het algemeen een uitgebreide ondernemingsstatistiek — een investeringsstatistiek, een winststatistiek, ontbreken nog. Het gebruik van het bestaande, materiaal (bijv. van de belastingen) kan nog aanmerkelijk worden uitgebreid, en de toegankelijkheid ervan voor economische en sociale studie vergroot.

Naast nieuwe, ook door de internationale ontwikkeling en door het vormen van de Benelux nodige, statistieken, blijft natuurlijk het kritisch overwegen of bestaande waarnemingsreeksen moeten worden voortgezet, van betekenis. Het gedeelte van het maatschappelijk inkomen, dat voor het verkrijgen en verwerken van statistisch materiaal beschikbaar kan worden gesteld, moet zo effectief mogelijk worden gebruikt. Daarom zal ook steeds kritisch de wijze van verwerking moeten worden aangepast aan gewijzigde maatschappelijke omstandigheden. Eén voorbeeld. Bij het berekenen van de kosten van levensonderhoud wordt de „huur” nog steeds voorzien van het indexcijfer 100. Maar is er niet een overdracht van onderhoudskosten van eigenaar naar huurder, waardoor in wezen deze post aanmerkelijk hoger ligt?

Naast de uitbreiding van de waarnemingsreeksen, en de kritiek op het eigen werk, zie ik een verdere belangrijke ontwikkeling in de richting van „sampling”, het verkrijgen van algemene gegevens door gedeeltelijke enquêtering, zoals bij de huishoudrekeningen thans geschiedt. Voorraadstatistieken, inventarisstatistieken e.d. bij de consumenten kunnen waarschijnlijk ook het beste op deze wijze worden verkregen.

Verder zal het wiskundig apparaat voor en van de statistiek nog aanmerkelijk groeien. Het samenvatten van hele getallenreeksen in enkele wiskundige formules zal de overzichtelijkheid — en dikwijls ook het inzicht, vooral in de dynamiek der gegevens — in zeer vele gevallen ten goede komen. Reeds zijn correlatierekening, regressierekening e.d. gemeengoed geworden in de economische wetenschap, en zeker in de economische meetkunde, de econometrica, die zo dicht bij de statistiek aansluit, en de verbindingsschakel vormt met de „zuivere” economie. Maar ook de verdelingscurve van de waarschijnlijkheidsrekening, de groeicurve van de biologie, de relaxatiecurve uit de electrotechniek, de Fourierreeksontwikkeling uit de algemene trillingsleer, zijn, in de economische en sociale verschijnselen mede aanwezige grondvormen, die in het statistisch materiaal telkens weer verborgen blijken, en dikwijls beter inzicht geven in de geaardheid van het economische of sociale gebeuren dan een onbewerkte cijferreeks.

Een goede en grote ontwikkeling ligt voor de statistische wetenschap, en daarmee voor het Centraal Bureau voor de Statistiek open. De „consumenten”: wetenschap, bedrijfsleven, sociaal-economische organisaties, en Overheid, te dienen enerzijds, maar op te voeden anderzijds in het vragen van en het gebruiken van statistisch materiaal, zal daarbij ook verder nog nodig zijn. Het meer en meer verrijken van het inzicht — om meer en meer bewust te doen handelen, ziedaar een taak, waaraan het C.B.S. de volgende decennia zijn krachten kan doen groeien, zoals het de taak is van de economische wetenschap en de politiek, om de economische en de zedelijke achtergrond van dat bewuste handelen te bepalen.

Ir H. VOS.

DE WAARDERING VAN DE STATISTIEK.

Wanneer ik een beeld tracht te geven van de waardering, welke de statistiek gedurende de 50 jaren van het bestaan van het Centraal Bureau voor de Statistiek heeft genoten, zou ik mij daarbij willen bedienen van een tweetal begrippen uit de „economische bewegingsleer”. Men onderscheidt bij de ontleding van de bewegingen in het economisch leven o.a. tussen de trendcomponent, welke de algemene tendentie van het verloop weergeeft, en de conjunctuurcomponent, welke de schommelingen in beperkte perioden representeert. De eerste wordt voorgesteld door een ontwikkelingslijn met een, in de regel, wél bepaalde richting, de andere door de golfbewegingen rond deze lijn. Welnu, de waardering voor de statistiek is in deze 50 jaar zonder twijfel gestegen. Men kan spreken van een regelmatig voortgaand proces, waardoor de statistiek in onze samenleving een steeds belangrijker plaats is gaan innemen en zich in een toenemende belangstelling is gaan verheugen zowel bij de leiders in staat en maatschappij als bij het grote publiek. Maar er zijn in deze zelfde tijd bepaalde perioden waar te nemen van meer voorbijgaande aard, waarin de statistiek aan verschijnselen van bijzonder gunstbetoon dan wel van afnemende waardering is onderworpen geweest. Bezaten wij nu maar regelmatige opiniepeilingen uit deze vijf decennien! Dan kon ik deze stellingen met quantitative gegevens waar maken. Dan zou de warmtegraad van de gevoelens, welke men de statistiek heeft toegedragen, min of meer exact kunnen worden benaderd. Bij de beschrijving van het onderhavige verloop, bevind ik mij echter in de positie van de ambachtsman, van wie men een werkstuk verlangt, doch wie daarbij zijn kostelijkst werktuig wordt onthouden.

* * *

Maar al zijn de factoren, welke hier hebben gewerkt, dan niet meetbaar, ze zijn daarom nog niet minder reëel.

Letten wij vooreerst op die, welke de voor de statistiek zo gunstige trend hebben bepaald.

Daar is vooreerst de enorme toename van de bevolking sedert het begin dezer eeuw. Zij verdubbelde bijna. Het aantal verbindingen tussen de inwoners is daardoor verviervoudigd. Daarbij komt dan nog, dat het voorzieningsniveau, waarop deze bevolking thans leeft, in vergelijking tot het peil van een halve-eeuw geleden aanmerkelijk is verhoogd. Geen wonder, dat men spreekt van het gecompliceerder worden van onze samenleving! Geen wonder ook, dat in toenemende mate een beroep gedaan wordt op de statistiek om van haar een inzicht te verkrijgen in het verloop van de massale verschijnselen, welke moeten worden beheerst!

Een tweede factor, nauw met de voorafgaande verbonden, is de opmerkelijke groei van de staatsbemoeiing in ons tijdvak. Aanvankelijk openbaarde zij zich in het bijzonder op sociaal gebied. De Overheid trad op ter bescherming van de maatschappelijk zwakken. In deze tijd is er een nauw verband tussen de statistiek en de sociale beweging. Onder de strijders voor het recht der arbeidende klasse vond zij haar warmste vrienden. Maar geleidelijk aan trad de Overheid ook op economisch terrein op. Er kwam een accentverschuiving in het werk van de ambtelijke statistiek tot stand, waarbij de economische facetten aan gewicht wonnen. Deze ontwikkeling is door de leiders van het economische leven niet steeds geapprecieerd. Totdat het bedrijfsleven zelf is gaan inzien, hoe groot nut de economische statistieken voor zijn werk kunnen opleveren.

Dit brengt mij tot de derde factor: de enorme ontplooiing van handel en bedrijf in het verstreken tijdvak. De toenemende omvang der bedrijven en het vermeerderd gebruik van steeds kostbaarder machines begonnen de eis ener vooruitziende leiding der productie steeds sterker te accentueren. Tegenwoordig is de bedrijfsleider er zich

van-bewust, dat hij zijn taak niet kan vervullen zonder een nauwgezette kennis van de feiten en tendenties van het economische leven. Hij heeft de statistiek nodig ter beoordeling van de positie van het bedrijf in het kader der nationale en internationale economie en zijn mogelijkheden in de toekomst. Zo mag ook wat deze sector van de samenleving betreft worden gesproken van een groeiende waardering. Zij openbaarde zich mede in verzoeken uit het bedrijfsleven tot het houden van productietellingen en de hartelijke medewerking van die zijde, bij de Bedrijfstelling 1930 verleend.

De constatering ener groeiende appreciatie geldt ook — en ziet hier de vierde factor — voor de wetenschap. Dit weekblad getuigt in iedere aflevering van de betekenis, welke de statistiek zich bij de beoefening der economie heeft verworven. Ik acht het daarom overbodig aan te tonen, hoe de statistiek kan bijdragen tot de meting van de krachten, welke op de volkshuishouding inwerken. Verwante verschijnselen hebben zich voorgedaan in de sociologie, waarin de quantificeringstendentie vooral in de Verenigde Staten sterk veld heeft gewonnen, in de geografie, waarin de beschrijving met behulp der statistiek kon worden getoetst en geconcretiseerd, in de criminologie, de demografie, de medische wetenschap, enz.

Tenslotte kan men zeggen, dat in de denkvormen van de bevolking in 't algemeen de quantificering veld heeft gewonnen. Het verschijnsel hangt nauw samen met de betekenis, welke het geld als waardemaatstaf heeft verworven. De statistiek is daardoor een plaats gaan innemen in de begrippen, welke het grote publiek pleegt te hanteren. In de Verenigde Staten is het verschijnsel, naar mijn indruk, reeds verder doorgedrongen dan hier te lande. Het cijfer is echter ook hier de gewone man gemeenzamer geworden. Het Centraal Bureau voor de Statistiek heeft tot deze ontwikkeling het zijne bijgedragen door zijn persberichten en grafische voorstellingen in lijn en beeld. Het Statistisch Zakboek en de publicaties van de Nederlandse Stichting voor Statistiek zijn geslaagde voorbeelden van pogingen tot popularisatie.

Dit alles ter verklaring van de trend. De statisticus, voorheen een ietwat uitzonderlijke figuur, wordt thans nu serieus genomen. De studie van deze methode tot onderzoek van massaverschijnselen wordt door steeds meer personen beoefend.

* * *

Maar de statistiek is ook aan zekere conjunctuurverschijnselen onderworpen. In tijden van intensieve overheidsbemoeienis pleegt zij in het middelpunt der belangstelling te staan. Daarom zijn perioden van oorlog en economische crisis — het spijt mij dit te moeten vaststellen — gunstig voor de statistiek. Gedurende de eerste wereldoorlog kwam de productiestatistiek tot stand, werd de handelsstatistiek gereorganiseerd en de prijzenstatistiek verbeterd. De statistici hadden deze vervolmaking der statistische apparatuur reeds lang bepleit. De nood van de oorlogstijd was nodig om de weerstanden tegen deze maatregelen te overwinnen.

De economische crisis, welke in 1929 is ingetreden, had een soortgelijke uitwerking. De landbouwstatistiek profiteerde er van. De cijfers omtrent het industriële bedrijfsleven kwamen in de belangstelling te staan. De handelsstatistische gegevens werden verfijnd. De ontwikkeling van de verkeersstatistieken nam een aanvang. Loon- en prijsstatistieken werden veelvuldig geraadpleegd.

Soortgelijke ontwikkelingen zijn in de tijd van de tweede wereldoorlog te registreren.

Vrijwel elke conjuncturele opleving in de waardering voor de statistiek is door een reactie gevolgd, welke zich, wat de ambtelijke statistiek aangaat, in een beperkingsstreven verwerkelijkte. In 1921 kwam er van het Verbond van Nederlandse Fabrikantenverenigingen een krachtig verzet tegen de productiestatistieken, hetwelk ook in de pers weerklank vond. De heer C. F. Stork toonde zich

toen in dit weekblad een warm verdediger daarvan. Hij wist daardoor bij een aantal ondernemers een meer positieve belangstelling voor dit werk wakker te roepen. Maar de Regering noopte het Centraal Bureau voor de Statistiek toch tot een drastische bezuiniging op dit onderdeel. Met de landbouwstatistiek ging het niet beter. Zo vielen er verscheidene bomen in het woud der statistiek.

Ik hoop hartelijk, dat deze geschiedenis zich thans, na de tweede wereldoorlog, niet zal herhalen, al ben ik niet geheel gerust. Ik troost mij echter met de gedachte, dat een baisse in een tijd van opgaande trend minder hard aankomt dan een terugslag in een periode, waarin ook de algemene ontwikkelingstendentie ongunstig is.

* * *

Bovendien — en dit ten besluite — ben ik er van overtuigd, dat de algemene waardering voor de statistiek zich ook in de naaste toekomst in stijgende lijn zal blijven bewegen. De factoren, welke deze ontwikkeling bepalen, hebben, dunkt mij, in betekenis nog niet veel verloren. Of we het toejuichen of niet, we zullen ook straks met de massa en massale verschijnselen te doen hebben. Men beseft daarbij meer en meer, dat de problemen, welke daarmede samenhangen, slechts kunnen worden opgelost langs de weg van planmatig denken en handelen. Misschien leidt dit tot een zekere verschuiving in de waardering van de statistiek. In 't verleden zou zij dan meer als recente geschiedschrijving zijn geapprecieerd, thans meer als middel tot voorbereiding van het plan en tot nacalculatie van de realisatie. Hoe dit zij, geen planning zonder statistiek.

Ik meen bovendien, dat de statistiek voor de kennis van de maatschappelijke toestanden en ontwikkelingen nog belangrijke bijdragen kan leveren, welke uitgaan boven de thans bereikte. Daarbij denk ik o.a. aan de mogelijkheden, welke de steekproefmethode biedt. De wetenschap doet hier de statisticus middelen aan de hand, waarmede hij nieuwe gebieden kan verkennen zonder te vervallen in de hoge kosten, welke aan een volledige of vrijwel volledige observatie van het terrein verbonden zouden zijn. Ook in ons land zijn op dit stuk door het Centraal Bureau voor de Statistiek bijv. bij de landbouwinventarisatie en door de Nederlandse Stichting voor Statistiek bijv. bij haar consumentenonderzoekingen reeds opmerkelijke proeven geleverd.

Al met al redenen om ook in het verschiet nog een hoge waarderingsgraad voor de statistiek te voorspellen.

Dr Ph. J. IDENBURG.

VAN STUDIESTOF TOT BASIS VAN DE LANDBOUWPOLITIEK.

Hoewel de Landbouwstatistiek ¹⁾ in ons land op statistisch gebied de oudste papieren heeft — zij dateert van 1799 — zullen wij haar geschiedenis slechts volgen van het ogenblik af, dat zij voorgoed van overheidswege werd ter hand genomen.

De statistiek en de technische vooruitgang in de Landbouw.

De grote Landbouwcrisis aan het einde van de vorige eeuw had veler ogen doen opgaan voor de achterlijke toestand waarin de Nederlandse Landbouw verkeerde. Om daarin verbetering te brengen, werden, op advies van de Staatslandbouwcommissie van 1886, Landbouwonderwijs en Landbouwvoorlichting door de Regering krachtig ter hand genomen. Alle bemoeiingen met de Landbouw, voorheen over verschillende Departementen verdeeld, werden bijeengebracht in de Afdeling Landbouw van het Ministerie van Waterstaat, Handel en Nijverheid.

¹⁾ Landbouw (met hoofdletter) = alle takken van bodemcultuur; landbouw = akkerbouw en veehouderij.

De Landbouwverslagen, waarin het voornaamste statistische materiaal was samengevat, werden in die tijd bewerkt door het Nederlands Landbouw-Comité. De verslagen namen van jaar tot jaar in omvang toe. Die toeneming had een steeds grotere vergraving in het verschijnen te weeg gebracht.

In het kader van de concentratie der bemoeiingen op Landbouwgebied besloot de Regering ook de Landbouwstatistiek naar de Afdeling Landbouw over te brengen. Deze overbrenging ging met een zeer ingrijpende reorganisatie gepaard, waarover het advies was ingewonnen van een aantal landbouwkundigen, alsook van de Centrale Commissie voor de Statistiek.

De belangrijkste wijziging, welke in het Landbouwverslag werd aangebracht, was een aanzienlijke beperking van de gegevens, welke jaarlijks aan de burgemeesters werden gevraagd. Een deel dezer gegevens werd voortaan door verschillende onder de Afdeling Landbouw ressorterende ambtenaren, voornamelijk de Rijksland- en tuinbouwleraren, en door sommige verenigingen en deskundigen verstrekt, terwijl een ander deel door periodieke tellingen zou worden verzameld. Het Landbouwverslag over 1903 — over 1901 en 1902 zijn geen verslagen verschenen — omvat slechts ruim 10 pCt van het aantal bladzijden van zijn laatste voorgangers en het verscheen prompt op tijd.

Indien wij achteraf deze reorganisatie bezien, waarvan destijds hoog werd opgegeven, dan moet worden gezegd, dat zij veel heeft verbeterd, maar toch ook geleid heeft tot een aanzienlijke verarming van onze kennis van de Landbouw in die jaren. De vroegere verslagen mogen aan betrouwbaarheid op menig punt te wensen hebben overgelaten en veel te laat verschenen zijn, zij bevatten niettemin een schat van gegevens omtrent de economische en sociale verschijnselen in de Landbouw. Wel was de overheidszorg voor de Landbouw sinds het einde van de vorige eeuw sterk toegenomen, maar deze bemoeiing was voornamelijk van technische aard. Door de achterlijkheid van de Landbouw gingen technische verbeteringen, welke leidden tot verhoging van de bruto-opbrengst, in die tijd wel steeds met verbetering van de netto-opbrengst gepaard. Men verwachtte dus alle heil van de technische vooruitgang. Voor de economische en sociale problemen van de landbouwende bevolking zelve toonde de tijdgeest over het algemeen veel minder daadwerkelijke belangstelling. Sinds 1903 zijn dan ook uit het Landbouwverslag vrijwel alle economische gegevens, voor zover zij althans niet op de afzet betrekking hebben, verdwenen. De toenmalige opvatting van de betekenis der Landbouwstatistiek wordt wel duidelijk getypeerd in het voorbericht van het eerste Landbouwverslag, dat na de reorganisatie verscheen. „Wanneer men”, aldus dit bericht, „de tabellen inziet, springt dadelijk in het oog, dat zij uitnemende stof leveren voor zeer belangrijke studiën”. Hoever was men toen nog verwijderd van de gedachte, dat de statistiek grondslagen voor de Landbouwpolitiek zou kunnen leveren.

Bij de reorganisatie werd ook besloten gegevens, waarvan men aannam, dat zij zich langzaam wijzigden, niet ieder jaar, maar slechts periodiek te verzamelen. Daartoe rekende men die betreffende het grondgebruik (aantal en grootte der land- en tuinbouwbedrijven, eigendom en pacht) en die betreffende de veestapel. Het geloof in de constantheid van de veestapel werd in latere jaren, toen men over betere gegevens beschikte, ernstig geschokt. Men had in 1903 evenwel besloten jaarlijks slechts gegevens over oppervlakte en opbrengst te verzamelen en eerst na een zeker aantal jaren de veestapel te tellen. Het ogenblik daartoe achtte men in 1910 gekomen, toen deze tegelijk met het grondgebruik werd opgenomen. In afwijking met de opnemingen, welke vóór de reorganisatie plaatsvonden, had die van 1910, evenals die van de latere tienjaarlijkse tellingen, in de zomermaanden plaats. De gegevens van de Landbouwtelling 1910 kwamen gereed

aan de vooravond van de eerste wereldoorlog. Om tegemoet te komen aan het bezwaar, dat de landbouwgegevens uitsluitend provinciegewijze werden gepubliceerd, werden zij voor het eerst bewerkt volgens gebieden, die agronomisch min of meer eenheden vormen, de zgn. landbouwgebieden. Ook verscheen een gemeentewijze publicatie.

In de eerste wereldoorlog heeft de Landbouwstatistiek een bescheiden rol gespeeld. Wel werden enige speciale tellingen en voorraadsinventarisaties gehouden, doch deze droegen slechts een incidenteel karakter. De Landbouwtelling, welke in 1920 had moeten plaatsvinden, werd uitgesteld totdat de veestapel zich weer van de oorlogsgevolgen had hersteld; zodoende vond de telling eerst in 1921 plaats.

In de geschiedenis van de Landbouwstatistiek tussen de beide wereldoorlogen zijn duidelijk twee perioden te onderkennen. Deze zijn door Idenburg, naar gegevens van schrijver dezes, uitvoerig beschreven in het verzamelwerk „De Nederlandse Volkshuishouding tussen twee Wereldoorlogen”. De eerste periode was er een van toenemend verval. Aan de Landbouwstatistiek werden de middelen onthouden om zich te kunnen ontplooiën. Met de oprichting van de Afdeling Statistiek van het Landbouw-Crisis-Bureau op 4 September 1933 is daarin echter een algehele ommekeer gekomen. Op deze datum begint een geheel nieuw tijdvak in de historie van de Landbouwstatistiek.

Toenemend verval.

Reeds enkele jaren na de eerste wereldoorlog was men de primaire betekenis vergeten, welke de Landbouw voor onze nationale economie heeft. De overheidszorg voor deze bedrijfstak, nummer één in het toenmalige economische departement; werd overgebracht naar het Departement van Binnenlandse Zaken, dat uit de aard der zaak minder op de behartiging van economische belangen dan op de administratie ingesteld was.

De steeds toenemende drang naar bezuiniging was evenmin gunstig voor de ontwikkeling van de Landbouwstatistiek. De Afdeling Verslagen en Mededelingen van de Directie van de Landbouw werd opgeheven, de statistische werkzaamheden werden ondergebracht bij de Buitenlandse Landbouwvoorlichting. Gezien de grote verwachtingen, welke men koesterde van de ontwikkeling van het internationale ruilverkeer, had de markt voortaan de voornaamste aandacht. De sterke stijging van het prijsniveau in de jaren na de oorlog deed de behoefte ontstaan aan een instrument om deze stijging te meten. Dit leidde allerwegen tot de opstelling van prijsindexcijfers met het prijspeil in de periode vóór de oorlog als basis. Zo kwam men ook tot de berekening van indexcijfers van de prijzen der landbouwproducten. Over het geheel genomen leidde de Landbouwstatistiek echter een kwijnend bestaan; zelfs deze belangrijke berekeningen werden niet bij de betrokken Afdeling van de Directie van de Landbouw, maar bij de Nederlandse Landbouwhandelskamer verricht.

Onder deze omstandigheden was het uitermate moeilijk gelden te verkrijgen voor de uitvoering van de Landbouwtelling, die in 1930 moest worden gehouden. Hier kwam echter onze internationale oriëntatie de Landbouwstatistiek te hulp. Nederland, dat door zijn lid van het „Comité Permanent”, Dr J. J. L. van Rijn, een grote rol speelde in het Internationale Landbouw Instituut te Rome, kon niet nalaten deel te nemen aan de Wereldlandbouwtelling, welke onder auspiciën van het Instituut werd georganiseerd. Mede daaraan is het tenslotte te danken geweest, dat in 1930 een algemene Landbouwtelling kon plaatsvinden.

Met het verdwijnen van de oorlogconjunctuur trad een prijsdaling in, welke zich vooral bij de landbouwproducten manifesteerde zonder dat de productiekosten naar evenredigheid daalden. Steeds meer stemmen deden zich horen, die op dit verschijnsel de aandacht vestigden. Dit leidde

in 1927 tot de instelling van een Staatscommissie, die tot opdracht kreeg een onderzoek naar de hier gesignaleerde wanverhouding in te stellen en zo mogelijk maatregelen ter verbetering daarvan te beramen. De tijdens het werk der Commissie acuut geworden Landbouwcrisis bleek een belemmering om aan het tweede deel van haar opdracht te voldoen. Voor de uitvoering van het eerste deel van haar taak heeft de Commissie een omvangrijk statistisch materiaal bijeengebracht, dat nog altijd één der belangrijkste bronnen vormt voor de kennis van de economische toestand van de Landbouw in de jaren na de eerste wereldoorlog. Het voornaamste deel van het verslag der Commissie vormt de berekening van de waarde van de jaarlijkse landbouwproductie en van de toegevoegde grondstoffen over de oogstjaren 1923/'24 tot 1931/'32.

De Landbouwcrisis had inmiddels geleid tot de instelling van de Landbouw-Crisis-Commissie. De Landbouwstatistiek werd ter beschikking van deze Commissie gesteld, terwijl zij bovendien betrokken werd bij de verdere voorbereiding van allerlei op grond van de adviezen der Commissie ontworpen Landbouwcrisismaatregelen. Wel had men zich aldus een ruime statistische voorlichting verzekerd, maar het primaire statistische werk kwam daardoor steeds meer in het gedrang; in de verschijning der Landbouwverslagen ontstond grote achterstand. Ook de bewerking van de in 1930 gehouden Landbouwtelling ondervond ernstige vertraging.

De Landbouwcrisismaatregelen, welke aanvankelijk een zuiver incidenteel karakter droegen, verkregen een steeds grotere omvang. De repercussies op het niet-agrarische deel van het bedrijfsleven werden steeds ernstiger. In woord en geschrift werd steeds meer de aandacht op de eenheid van het economisch leven gevestigd. Deze gedachtengang vond in 1932 zijn weerslag in de instelling van een Departement van Economische Zaken. De Landbouwstatistiek profiteerde van de veranderde sfeer, waarin de staatszorg van de Landbouw was komen te verkeren.

Hoe ongunstig de periode vóór 1932 ook voor de Landbouwstatistiek geweest moge zijn, in één opzicht heeft zich een belangrijke nieuwe ontwikkeling voorgedaan. Met de Wet op de Inkomstenbelasting werd de Landbouw, die voorheen vrijgesteld was, aan deze belasting onderworpen. De landbouwers werden daardoor aangezet tot het houden van aantekeningen omtrent de financiële resultaten van hun bedrijf. Aangezien velen daartoe niet in staat waren, hebben de landbouworganisaties centrale boekhoudbureau's opgericht. Het werk der landbouwboekhoudbureau's is de basis geworden van de statistiek der bedrijfsinkomsten in de landbouw, welke een belangrijke rol zou gaan spelen in de Landbouwpolitiek.

Grondslag der Landbouwcrisismaatregelen.

Met de toeneming in aantal en omvang der maatregelen ter bestrijding van de Landbouwcrisis vermeerderde ook het aantal instellingen, die met de uitvoering dier maatregelen werden belast. De meeste dezer bureau's vingen hun werkzaamheden aan met het houden van tellingen. Het gevolg daarvan was, dat de boeren van verschillende zijden om gegevens werden lastig gevallen en dat veel dubbel werk werd verricht. De opzet dezer tellingen voldeed bovendien veelal niet aan redelijke statistische eisen, zodat de uitkomsten twijfelachtig waren. Op allerlei gebied bleek meer en meer de noodzaak van coördinatie der incidenteel opgezette Landbouwcrisismaatregelen. Voor wat de statistiek betreft, geschiedde dit door de oprichting van de Afdeling Statistiek van het Landbouw-Crisis-Bureau, welke afdeling op 4 September 1933 haar werkzaamheden aanving. De verschillende tellingen, door de onderscheiden instanties op het gebied der Landbouwcrisismaatregelen gehouden, werden door deze afdeling verenigd in één algemene inventarisatie. De eerste algemene inventarisatie van land- en tuinbouw heeft plaats gevonden in Mei/Juni 1934. Sindsdien zijn deze inventarisaties jaarlijks

gehouden. Aan de verwerking der gegevens werden, wat het tempo betreft, hoge eisen gesteld. De inventarisatie kan niet eerder plaatsvinden dan nadat alle gewassen in de grond zijn gebracht, hetgeen ongeveer half Mei het geval is; aan de andere kant is het noodzakelijk, dat de voornaamste uitkomsten vóór de nieuwe oogst ter beschikking komen. Aan deze zware eis kon slechts worden voldaan door gebruik te maken van moderne technische hulpmiddelen en wel door invoering van het ponskaartensysteem.

Het succes van de eerste inventarisaties leidde tot het overbrengen van verschillende andere statistieken naar het Landbouw-Crisis-Bureau. Van de toenmalige Crisis-Zuivelcentrale werd de wekelijkse zuivelstatistiek overgenomen, welke door reorganisatie aanmerkelijk werd verbeterd. De Veehouderijcentrale droeg de ieder kwartaal gehouden varkenstellingen aan het Landbouw-Crisis-Bureau over. Ook voor de Nederlandse Sierteeltcentrale werden tal van gegevens bewerkt. Op het gebied van de groente- en fruitteelt is de statistiek het minst tot ontwikkeling gekomen. Dit moet worden toegeschreven aan een zekere mate van particularisme in de tuinbouw, die altijd in sterke mate de nadruk gelegd heeft op zijn eigen karakter.

De jaarlijkse opnemingen van de betaalde oppervlakte door de Directie van de Landbouw met behulp van schattingen der gemeentelijke commissies van bijstand van de Landbouwstatistiek zijn enige jaren naast de inventarisaties voortgezet, nl. zolang omtrent het voortbestaan dezer laatste geen zekerheid bestond. Van 1938 af worden de inventarisatiecijfers in het Landbouwverslag opgenomen en zijn de schattingen van de betaalde oppervlakte gestaakt. Geleidelijk zijn ook verschillende andere statistische werkzaamheden van de Directie van de Landbouw overgenomen. Ook de oogstramingen, die gebaseerd bleven op de schattingen der gemeentelijke commissies, worden thans door het Centraal Bureau voor de Statistiek bewerkt.

In dienst van de Voedselvoorziening.

De belangrijke diensten, welke de Afdeling Statistiek van het Landbouw-Crisis-Bureau en later het Economisch-Statistisch Bureau bij het ontwerpen en de uitvoering der Landbouwcrisismaatregelen hadden bewezen, bracht de organisatoren van onze economische verdedigingsvoorbereiding op het gebied van de Landbouw- en voedselvoorziening ertoe dit bureau ook bij de voorbereiding van de verdedigingsmaatregelen in te schakelen. Bij het afkondigen van de mobilisatie werd onmiddellijk een aantal voorraadsinventarisaties in gang gezet, waarvan de resultaten op korte termijn beschikbaar kwamen.

De bezetting van ons land en het daarmee gepaard gaande dieper ingrijpen op economisch gebied heeft aan de statistiek nieuwe eisen gesteld. De Directeur-Generaal van de Voedselvoorziening heeft daarbij aan de Landbouwstatistiek terstond de juiste taak toegedacht, nl. die van een onaantastbare standaard te zijn. Hij stond mede daardoor sterk in zijn onderhandelingen met de Duitsers en kon zich met succes op de uitkomsten der statistiek beroepen. De Duitsers hebben deze suggestie trouw gevolgd, ook in die gevallen waarin zij nauwelijks met de realiteit in overeenstemming was!

De inventarisatie van 1940, welke tengevolge van de oorlogshandelingen niet tot uitvoering was gekomen, moest in Juni met spoed ter hand worden genomen, gecombineerd met een voorraadsopneming bij de boeren. Tot 1940 werden naast de jaarlijkse Mei-inventarisatie ook de drie maanden varkenstellingen gehouden. Met het oog op de beperking van de veestapel, gevolg van de afsnijding van de invoer van veevoeder, zou voortaan ook in December een veetelling worden gehouden, welke geruime tijd de basis vormde voor de aanslag van de verplichte veelevering. Bij de sterke inkrimping van de rundveestapel, welke daarvan het gevolg was, bleken kwartaaltellingen ook voor het rundvee nodig te

zijn en later ook voor schapen. Deze tellingen werden nog met allerlei andere vragen uitgebreid, zodat tenslotte jaarlijks vier vrij uitvoerige tellingen werden gehouden. De Mei/Juni inventarisatie en de wintertelling werden door het Centraal Bureau voor de Statistiek, de voorjaars- en herfsttellingen werden gedecentraliseerd, nl. door de Provinciale Voedselcommissarissen, bewerkt.

In de hongerwinter kwam de berichtgeving vrijwel geheel tot stilstand. Wel werd na Dolle Dinsdag een inventarisatie voorbereid, welke terstond na de bevrijding zou worden gehouden. De geheel terstond gemaakte formulieren werden opgeslagen in de kluis van het Centraal Bureau voor de Statistiek, doch de bevrijding kwam eerst ten tijde van de gewone Mei-inventarisatie. De „Bijzondere inventarisatie van vee en voorraden” is nooit gehouden.

De Landbouwstatistiek in „New Look”.

De Landbouwstatistiek, die in de oorlogsjaren zo nauw verbonden was aan de maatregelen ten behoeve van de voedselvoorziening, heeft zich na de bevrijding opnieuw moeten oriënteren. De nieuwe richting, waarin zij zich ging bewegen, stond sterk onder internationale invloed. Bij de besprekingen over de Wereldlandbouwstelling 1940 was reeds gebleken, dat Nederland met zijn inventarisaties op het gebied van de Landbouwstatistiek aan de spits stond. De in de oorlog opgerichte Wereldvoedsel- en Landbouworganisatie (F.A.O.) toonde grote belangstelling voor het werk, dat hier te lande op het gebied van de Landbouwstatistiek werd verricht. Hierdoor ontstond een nauw contact tussen deze internationale organisatie en de Nederlandse Landbouwstatistiek, dat voor de toekomst van de Nederlandse statistiek van grote betekenis zal zijn.

Wanneer wij tenslotte onze blik richten op de jongste ontwikkeling van de Landbouwstatistiek, dan blijkt deze met de tegenwoordige damesmode gemeen te hebben, dat zij allerlei elementen uit het einde der vorige eeuw bevat, maar ook gemodificeerd door de moderne techniek. De jaarlijkse opgaven, welke vóór de reorganisatie van 1903 door de burgemeesters verstrekt waren, deels op tellingen, deels op schattingen gebaseerd. Enige jaren na de tweede wereldoorlog ging het er naar uitzien, dat met het verdwijnen van allerlei maatregelen op het gebied van de voedselvoorziening ook de tot voedselvoorzieningsapparaat omgebouwde administratie der Landbouwcrisismaatregelen zou verdwijnen, althans sterk in omvang zou worden beperkt. Het was dus nodig een methode te ontwerpen; welke ook zonder een uitgebreid apparaat de vereiste gegevens zou kunnen leveren. Hoewel de inventarisaties van land- en tuinbouw tegenwoordig reeds geruime tijd vóór het begin van de oogst gegevens leveren omtrent de met verschillende landbouwgewassen betaalde oppervlakte, ontstond vooral ook met het oog op onze internationale relaties de wens reeds in het voorjaar over deze gegevens te beschikken. De in de jaren na de oorlog ontwikkelde „sampling”-methode heeft hier uitkomst kunnen brengen. Ook deze methode is een combinatie van partiële tellingen en schattingen. In tegenstelling met de vroegere stelselloze werkwijze is zij echter opgetrokken volgens strikt mathematische beginselen, zodat ook de mate van betrouwbaarheid der uitkomsten nauwkeurig kan worden bepaald. De eerste steekproef in het voorjaar van 1947 was een mislukking. Tengevolge van de strenge winter 1946/47 waren grote oppervlakten uitgevroren, zodat tussen de steekproef en de inventarisatie nog aanzienlijke wijzigingen in het bouwplan werden aangebracht. De overeenstemming tussen de uitkomsten van de steekproef en die van de volledige telling liet dus veel te wensen over. De steekproef akkerbouwgewassen 1948 is echter een volledig succes geworden. Thans worden ook steekproeven voor de veehouderij ontwikkeld. Vooral voor veesoorten, welke in aantal snel plegen te veranderen, bieden de weinig kostbare steekproeven, die daardoor met grote frequentie kunnen worden toegepast, uitstekende perspectieven. De „sam-

pling"-methode kan tevens leiden tot een grotere betrouwbaarheid dan bij een volledige telling kan worden verkregen, omdat het beperkte materiaal nauwkeurig, ook vooral ter plaatse, kan worden gecontroleerd; met name geldt dit voor de kippentellingen. Tenslotte biedt de steekproefmethode mogelijkheden voor het verzamelen van gegevens, die door een volledige telling onmogelijk kunnen worden verkregen. Men denke slechts aan het belangrijke vraagstuk van de parcellering van de landbouwbedrijven. Bij een volledige telling kunnen hoogstens omtrent het aantal percelen gegevens worden verkregen; omtrent de afstand der percelen tot de boerderij kan men alleen door „sampling" bruikbare gegevens verkrijgen.

De naaste toekomst van de Landbouwstatistiek zal in het teken staan van de steekproefmethode.

Ir CHR. P. G. J. SMIT.

DE ONTWIKKELING VAN DE MACRO-ECONOMISCHE STATISTIEK IN NEDERLAND.

Wanneer wij een karakterisering zouden moeten geven van de ontwikkeling van de soort der door het Centraal Bureau voor de Statistiek bewerkte statistieken van 1899 tot 1949, dan luidt deze: van sterk overwegend demografische, criminele en sociale statistieken naar sterk overwegend economische statistieken. Bezien wij in het bijzonder de laatste tien jaren van deze periode, dan kunnen wij deze samenvatten als die van het ontstaan en de groei van de macro-economische statistieken.

De geschiedenis van deze soort statistieken — dus o.a. van het bruto- en netto nationaal product, de totale consumptie, de besparingen, het nationaal vermogen, zowel in hun samenstelling als in hun onderling verband — is dus vrij jong, al reiken haar wortels verder in het verleden dan tien jaar. De gedachten en ideeën gaan steeds aan het samenstellen van berekeningen en het publiceren van de cijfers vooraf; evenals de macro-economische gedachte vanzelf volgt uit het bestuderen van de economie, vindt de macro-economische statistiek haar oorsprong in hetgeen men in de wandeling de economische statistiek noemt. Wij kozen echter 1939 als het geboortjaar van de macro-economische statistiek hier te lande, omdat in dat jaar de eerste statistische publicatie op dit terrein het licht zag: de berekening van het nationale inkomen van Nederland¹⁾.

Wanneer zich bij een patiënt ziekteverschijnselen hebben voorgedaan, neemt men bij hem de temperatuur op; onze economie is daarop geen uitzondering. De economische statistieken zijn dan ook ontstaan als koortsthermometers van onze maatschappij, in tijden waarin deze bijzondere moeilijkheden doormaakte. Helaas werden na genezing van het economisch leven deze thermometers vaak als overbodig afgeschaft of op zijn minst niet meer zo frequent geraadpleegd, met alle nadelige gevolgen van dien bij de volgende ziekteperiode. Er zijn echter ook vele van deze apparaten blijven bestaan; meer en meer brak het inzicht baan, dat voorkomen van ziekten beter is dan genezen, en dit vereist een voortdurende observatie.

Drie belangrijke crisisperiodes heeft het economisch leven sedert de eeuwwisseling gekend: de twee wereldoorlogen en de depressie in de dertiger jaren. Elk dezer periodes liet een statistisch apparaat na, dat betere en verfijnder methoden toepast. De eerste wereldoorlog bracht een groot aantal vrij los van elkaar staande statistieken op economisch gebied — men worde hiervoor verwezen naar enkele andere in dit nummer opgenomen artikelen. De depressie na 1929 gaf aanleiding tot het ontstaan van meer van deze statistieken, maar vooral ook tot een poging

deze met elkaar in verband te brengen en de fluctuaties van de ene grootheid te „verklaren" uit die van een of meer andere. Het conjunctuuronderzoek en de conjunctuurstatistiek deden daarmede hun intrede in Nederland. Men was tot de conclusie gekomen, dat het niet zozeer van belang was, of een prijs, een productiecijfer, een in- of uitvoergegeven steeg of daalde, maar vooral waaróm dit zo was en in hoeverre die verandering terug was te voeren op invloeden van andere grootheden. Niet alleen de ziektesymptomen, maar ook de ziekteoorzaken werden dus bestudeerd, om de politieke geneesheren in staat te stellen de juiste therapie toe te passen. Men begon ook meer en meer in te zien, dat het economisch leven — ook hier gaat de analogie met de mens op — één samenhangend geheel vormt en dat ingrijpen op een bepaald punt consequenties kan hebben voor alle andere delen.

Het Centraal Bureau voor de Statistiek heeft ook in die tijd zijn taak verstaan. Tien jaargangen van het door dit Bureau verzorgde tijdschrift „De Nederlandsche Conjunctuur", hetwelk in 1929 werd opgericht, leggen hiervan getuigenis af²⁾. Vele studies van de genoemde soort werden daarin opgenomen, terwijl de medewerkers ook elders deze, destijds nieuwe, idee uitdroegen. Wij noemen slechts het vergelijkingensysteem van Tinbergen³⁾, een grootse poging der econometrie om alle belangrijke economische grootheden in onderling verband te brengen d.m.v. algebraïsche vergelijkingen en om deze uit elkander te „verklaren"; naar onze mening een van de belangrijkste voorlopers van de macro-economische statistiek.

Deze onderzoekingen brachten echter aan het licht, dat onze statistische informatie nog lang niet voldoende was om de voorlopige conclusies, waartoe men was gekomen, ook waar te maken. De groei van de economische statistieken was incidenteel en ongelijkmatig geweest; naast gedetailleerde informatie over enkele onderwerpen was er ten aanzien van andere een statistisch vacuum, dat, naarmate men meer „het geheel" ging bestuderen, des te hinderlijker werd. De statistische techniek was verder en verfijnder dan het soms nog grove grondmateriaal van cijfers; het was niet mogelijk verder te gaan, alvorens dit basismateriaal was aangevuld, verbeterd, vervolmaakt en aan de gestelde doelen aangepast.

Een van de belangrijke macro-economische grootheden, waarover nauwkeurige statistische informatie tot dan toe had ontbroken, was het nationale inkomen. Dit wordt gebruikt als algemene welvaartsindicator en illustreert de betekenis van de verschillende bedrijfstakken en van de productiefactoren voor deze welvaart. Verder speelt het nationale inkomen een belangrijke rol bij het conjunctuuronderzoek en in het bijzonder bij vraaganalyses, welke van zo groot belang zijn voor de marktanalyse. Dit samenvattende cijfer nu was nog niet systematisch voor een reeks van jaren berekend en de publicatie in 1939 van de cijfers voor 1921-1936 mag dan ook als een mijlpaal in de geschiedenis van de Nederlandse statistiek worden beschouwd.

Zo was de situatie toen in 1940 het gordijn viel en de activiteit van het Centraal Bureau voor de Statistiek op dit gebied voor vijf jaren voor de toeschouwers verborgen moest blijven.

Gedurende de tweede wereldoorlog werd het onderzoekswerk voortgezet en werd vooral getracht, het euvel van het niet geheel op elkaar afgestemd zijn van de statistieken en van het ontbreken van een „groot geheel", waardoor deze in onderling verband kunnen worden gebracht, te verhelpen. De oplossing werd gezocht in het in beeld brengen in één schema van alle zich in de loop van een jaar voorgedaan hebbende geldstromen tussen enkele onderdelen van de Nederlandse volkshuishouding, de zgn.

¹⁾ „Enkele berekeningen over het nationale inkomen van Nederland", Speciale Onderzoekingen no. 2 van „De Nederlandsche Conjunctuur", samengesteld door het Centraal Bureau voor de Statistiek, October 1939.

²⁾ Na de oorlog verscheen dit tijdschrift onder de naam: „Statistische en Econometrische Onderzoekingen".

³⁾ Prae-advies voor de Vereniging voor Staathuishoudkunde en Statistiek, 1936.

Nationale Boekhouding, thans, in navolging van buitenlandse benamingen, Nationale Jaarrekeningen genoemd. In de volkshuishouding werden daartoe een aantal „sectoren” onderscheiden, elk met een „rekening”, t.w. de Bedrijven, de Overheid, de Gezinnen en de Collectieve Inkomestrekkingen (d.z. verzekeringsfondsen), vervolgens, daar Nederland geen gesloten huishouding vormt, het Buitenland, terwijl tenslotte de geldstromen, welke verandering in de samenstelling van het nationale vermogen van Nederland brachten, alle op een Kapitaalrekening werden „geboekt”. De geldstromen binnen elk dezer sectoren werden niet gegeven; alleen die van de ene sector naar een andere. Dit vrij sterk vereenvoudigde schema van onze volkshuishouding in 1938 vindt men o.a. beschreven in het boekje van Derksen: „A system of national book-keeping”⁴⁾.

Toen in 1945 het Centraal Planbureau werd opgericht, kon dit Bureau profiteren van de reeds opgedane ervaring en van het reeds verzamelde cijfermateriaal bij het samenstellen van de Centrale Plannen. Deze werden o.a. gepresenteerd in de vorm van Nationale Budgets, welke, met kleine wijzigingen, dezelfde indeling in sectoren en rekeningen volgden als de Nationale Jaarrekeningen, echter uiteraard met „geplande” en geprognosticeerde cijfers. Dergelijke schema's zijn opgesteld voo: 1946 en volgende jaren. In 1946 en 1948 werd bij de Miljoenennota van de Minister van Financiën een figuur gevoegd, waarin de cijfers werden geïllustreerd met deze door het C.B.S. geïntroduceerde methode. Ook voor de na-oorlogse jaren houdt laatstgenoemd Bureau zich bezig met het opstellen der Nationale Jaarrekeningen. Daarbij wordt rekening gehouden met de recente theoretische ontwikkelingen op dit gebied, zoals die in Engeland⁵⁾.

Gedurende en na de tweede wereldoorlog werden de berekeningen omtrent het nationale inkomen voortdurend herzien en verbeterd, zowel in theoretisch als in statistisch opzicht, o.a. om betere vergelijkbaarheid met buitenlandse gegevens te bereiken. Het resultaat daarvan is een nieuwe geheel herziene bewerking van de reeds eerder genoemde publicatie⁶⁾, waarin de thans definitieve gegevens over het nationale inkomen van 1900—1939 zijn opgenomen⁷⁾. Kort geleden publiceerde het C.B.S. ook het resultaat van zijn berekeningen over het nationale inkomen in 1946. Hieronder laten wij een overzicht volgen van de thans bekende gegevens; het cijfer voor 1947 is een ruwe schatting van ons.

Het nationale inkomen („at factor cost”) van Nederland, in mln. guldens.

1900	1.699	1922	5.080
1901	1.761	1923	5.008
1902	1.797	1924	5.239
1903	1.845	1925	5.394
1904	1.884	1926	5.508
1905	1.948	1927	5.603
1906	2.041	1928	5.979
1907	2.080	1929	6.108
1908	2.140	1930	5.865
1909	2.202	1931	5.134
1910	2.283	1932	4.558
1911	2.384	1933	4.391
1912	2.556	1934	4.340
1913	2.670	1935	4.248
1914	2.595	1936	4.359
1915	3.093	1937	4.802
1916	3.550	1938	4.919
1917	3.593	1939	5.204
1918	4.121		
1919	5.453		
1920	6.006	1946	9.282
1921	5.480	1947	10.500 ⁸⁾

⁸⁾ Ruwe schatting.

Bij het beoordelen van bovenstaande cijfers moet men rekening houden met de bewegingen van het prijsniveau

⁴⁾ Cambridge, 1946.

⁵⁾ Zie o.a. „Measurement of National Income and the Construction of Social Accounts”, United Nations, Geneva, 1947.

⁶⁾ Zie noot 1)

⁷⁾ „Het nationale inkomen van Nederland 1921—1939”, No. 7 der Monografieën van De Nederlandsche Conjunctuur, samengesteld door het Centraal Bureau voor de Statistiek, Utrecht 1948.

en met de groei van de bevolking. Het reële inkomen per hoofd der bevolking, hetwelk veel als welvaartsmaatstaf wordt gebruikt, is dan ook in 1946 en 1947 *lager* dan in 1939.

Een andere macro-economische grootheid, waarvoor de laatste tijd de belangstelling sterk groeit, is het nationale vermogen. Hier geldt in nog sterkere mate dan bij het nationale inkomen, dat de berekening door het ontbreken van een deel van het noodzakelijke statistische grondmateriaal wordt bemoeilijkt. Ook de theoretische waardeeringsprincipes zijn nog niet in alle landen uniform, zodat de resultaten eensdeels nog slechts een globale indruk kunnen geven, anderdeels niet direct vergelijkbaar zijn met analoge buitenlandse berekeningen. Van het nationale vermogen in 1938 is door het C.B.S. een berekening gemaakt⁹⁾, waarin, naast de Nationale Balans, balansen worden gegeven van de vermogenstoestand van de Bedrijven, de Overheid, de Banken, de Collectieve Inkomestrekkingen, de Particulieren en het Buitenland. Het totale nationale vermogen beliep volgens deze berekening 28,7 miljard gulden. Voor 1947 wordt een dergelijke berekening gemaakt, welke eveneens in „Statistische en Econometrische Onderzoekingen” zal verschijnen. Reeds kan worden medegedeeld, dat het nationale vermogen op 31 December 1947 rond 45 miljard gulden bedroeg. Tengevolge van de sterke prijsstijging sedert 1938 betekent dit echter geen reële stijging in het volksvermogen t.o.v. dit vooroorlogse jaar. De Staatsbalans, welke alleen de vermogenstoestand van de Overheid aangeeft, is een onderdeel van de Nationale Balans. Eerstgenoemde werd voor het eerst in Nederland in het najaar van 1948 gepubliceerd in de Miljoenennota.

De waarde van de in oorlogstijd aangevangen berekeningen van het nationale vermogen bleek reeds kort na het beëindigen der vijandelijkheden, toen Nederland zijn schadevordering op Duitsland bekend maakte⁹⁾. De destijds gepubliceerde cijfers over het nationale vermogen van Nederland en de achteruitgang daarvan tengevolge van de oorlog werden later herzien en gepubliceerd in het „Statistisch Zakboek 1944-1946”¹⁰⁾. Het reeds genoemde artikel in „Statistische en Econometrische Onderzoekingen” bouwt hierop weer verder.

Wanneer de berekeningen omtrent Nationale Balansen en Jaarrekeningen verder gevorderd zullen zijn en nog beter statistisch gefundeerd kunnen worden, zal het stadium worden bereikt, dat de Balansen van opeenvolgende jaren door middel van de Jaarrekeningen met elkaar in verband kunnen worden gebracht. Thans is dit nog een toekomstbeeld; de Jaarrekeningen geven echter wel vrij nauwkeurig de veranderingen aan, welke in de Balansen in de loop van een jaar optreden.

Een nog verdere stap in de toekomst zal zijn op basis van dit nieuwe en sterk verbeterde en uitgebreide statistische materiaal opnieuw te trachten het economisch leven „af te beelden” in een stelsel van vergelijkingen, welke dan zullen kunnen dienen om de Overheid, het bedrijfsleven en de wetenschap te helpen bij het vinden van steeds betere methoden ter bestrijding van de economische kwalen onzer samenleving: een der schoonste taken welke men zich kan denken.

H. RIJKEN VAN OLST.

⁹⁾ Zie „Statistische en Econometrische Onderzoekingen”, N.R., Jaargang 2, No. 3. Utrecht, September 1947. Samengesteld door het Centraal Bureau voor de Statistiek.

¹⁰⁾ Zie: „Memorandum van de Nederlandsche Regeering inzake de door Nederland van Duitsland te eischen schadevergoeding”, 1945.

¹¹⁾ Samengesteld door het Centraal Bureau voor de Statistiek, Utrecht 1947.

VIJFTIG JAAR FINANCIËLE STATISTIEK.

Wat al dan niet tot „Financiën” behoort, is in elke organisatie meestal recht evenredig met de ambitie en werklust van degeen, die dit domein beheert. Bij de een zal dit terrein klein, bij de ander uitgestrekt zijn, doch allen, ook de werkzaamsten, zullen na kortere of langere tijd tot de ontdekking komen, dat het onvermijdelijk is, grenzen te trekken en zich te ververen tegen de (voor anderen) zo gemakkelijke oplossing om alles, waarin maar een gulden-teken voorkomt, naar het terrein van de „financier” af te schuiven. Wij hebben het meegemaakt, dat zelfs een rapport over vrouwenhandel, als zijnde handel en „dus” financieel, naar de afdeling „Financiën” werd gedelegeerd....

Aan te geven, waar die grenzen tussen financieel en niet-financieel getrokken moeten worden, is even moeilijk als te bepalen, waar de oerstof, het blote „gegeven” ophoudt en de werkelijke statistiek begint. Juist bij het beschouwen van 50 jaar financiële statistiek dringen deze gewetensvragen zich naar voren.

De verleiding is groot te zeggen, dat de financiële statistiek van 50 jaar geleden weinig of niets te betekenen had, en een nuchter-zakelijke vergelijking van de schamele feitelijke gegevens van toen met de grote hoeveelheid statistisch materiaal van nu zou een dergelijke uitspraak wettigen. Maar wanneer men de keten der continuïteit, van het ontstaan van de boom uit het zaadje, in het oog houdt, zal het oordeel toch voorzichtiger moeten uitvallen. Over handelsbeweging, wisselkoersen, centrale bank, aandelenkoersen, opbrengsten van zegelrechten enz. zijn bijv. in het „Staatkundig en Staathuishoudkundig Jaarboekje” en in andere oude particuliere publicaties, zoals bijv. de jaaroverzichten van de Dagelijksche Beurscourant, in het Amsterdamsch Effectenblad e.a. wel enkele statistieken en diverse „pre-statistische” gegevens te vinden, al is het totaal van die oogst, vooral door het gemis aan continuïteit en door het te hooi en te gras kiezen der vermelde gegevens, inderdaad pover te noemen. Doch wanneer wij in aanmerking nemen, hoe gering de destijds ter beschikking staande middelen waren, het feit indachtig zijn dat de werkelijke financiële statistiek eerst in de Eerste Wereldoorlog met kracht ter hand is genomen, en erkennen, dat deze ook thans nog vele wensen onvervuld laat, past ten aanzien van de pioniers van de vorige eeuw enige bescheidenheid.

Voor een volk met een van oudsher levendige financiële belangstelling als het Nederlandse is het merkwaardig, dat men zolang gemeend heeft, het zonder financiële statistiek te kunnen stellen, ja, ten dele nóg deze mening is toegedaan. Schril is bijv. het contrast tussen de handelsbalans, die vanaf Colbert spoedig troetelkind der statistici is geworden, en het financiële stiefkind, de toch even belangrijke betalingsbalans, met welker opstelling in Nederland eerst in de jaren twintig van deze eeuw een schuchtere aanvang werd gemaakt.

Vershillende oorzaken hebben tot dit achteraan komen van de financiële statistiek meegewerkt. De eerste reden is de on-tastbaarheid van het financiële verkeer, de verplaatsing van kapitalen zonder enig — althans voor douanier of beampte — merkbaar spoor achter te laten. Met dit euvel kampt de financiële statistiek, getuige bijv. de „onverklaarde resten” op de betalingsbalans, tot in recente tijd toe; hoeveel groter moet deze moeilijkheid dan geweest zijn in de decennia, waarin het formulier en de vergunning nog niet tot heerschappij geroepen waren! De tweede oorzaak zal men moeten zien in een karig uitergest, onvoldoende statistisch waarnemingsapparaat. Doch als derde oorzaak zal men o.i. tevens moeten noemen een geringe belangstelling. In verhouding tot andere statistieken is het aantal belangstellenden voor financiële gegevens steeds beperkt, en zeker wat vroeger tijden betreft, moeten wij er rekening mee houden, dat een deel der insiders van

publiciteit van financiële aangelegenheden allermint gediend was. En stellig werd in vroeger tijden over het algemeen het nut der financiële statistiek heel wat minder beseft dan in deze gecompliceerder en minder „automatisch werkende” tijd, waarin met name de Staat, doch evenzo de leidende figuren in politiek en economisch leven, voor hun maatregelen en beslissingen de hulp van de door de statisticus verzamelde en geijkte feiten niet kunnen ontberen.

Ten gevolge van genoemde factoren zal zich, met name in de vroegere decennia, ten aanzien van de financiële statistiek een wanverhouding tussen nut en kosten hebben voorgedaan, die in menig geval geleid zal hebben tot het achterwege laten van waarneming en onderzoek. Doch ook ten aanzien van de moderne tijd zal men zich voor ogen moeten houden, dat een deel van onze vermeerderde statistische kennis van financiële aangelegenheden tot op zekere hoogte een bijproduct van andere factoren is, d.w.z. niet verkregen als resultaat van een zuiver wetenschappelijk streven naar verscherping van statistisch inzicht, maar voortgevloeid uit zeer concrete wensen van niet-wetenschappelijke aard van practici. Als voorbeeld kan gelden de inventarisatie van Nederlands bezit aan buitenlandse fondsen, waarover onze Regering thans beschikt, ongetwijfeld een grote vooruitgang ten aanzien van de vroegere, in alle haast ondernomen nood-inventarisaties door enquêtes als bijv. bij het waardeloos worden van onze Russische fondsen in 1918/1919. Hopelijk zullen die gegevens wel eens openbaar worden gemaakt en zal onze statistische kennis dan worden vermeerderd; voorts is het praktische doel der inventarisatie, nl. de mogelijke liquidatie, zo overwegend, dat ook nu nog elke publicatie ten dienste van de wetenschap achterwege blijft.

Bij het overzien van onze moderne verlangens — en van welke rechtgeaarde statisticus zijn die verlangens begrensd? — zal men hebben te beseffen, dat ook thans het afwegen van nut en kosten aan de vervulling van menige wetenschappelijke wens een halt toeroept, waaraan men, zij het vaak met spijt, gehoor zal moeten geven, indien men het verwijt van verspilling wenst te ontgaan. Ook de financiële statisticus zal zich, juist in deze financieel benarde tijd, de verhouding tussen baten en lasten voortdurend voor ogen moeten houden en wel in dien zin, dat hij de waarde van zijn financiële statistiek tot het uiterste opvoert. Hij dient met zijn, uiteraard wetenschappelijk verantwoorde, statistiek tot het publiek te komen, d.w.z. door aanpassing aan bestaande wensen grotere diensten aan het publiek te leveren. Aan het einde van de 50 jaar moeten wij erkennen, dat de financiële statistiek nog steeds niet voor ons publiek „leeft”, en die afstand kan o.i. alleen verminderd worden door grotere actualiteit, begrijpelijkheid en duidelijkheid.

Er de nadruk op leggende, dat wij als leek, als gebruiker en niet als vervaardiger van de statistiek spreken, zouden wij hierover toch enkele opmerkingen willen maken.

Het komt ons voor, dat de statisticus nog meer dient te beseffen, dat de waarde van zijn financiële statistiek progressief afneemt, naarmate de datum van publicatie wordt verschoven. Wij hebben — wij kiezen een willekeurig voorbeeld — de grootste bewondering voor het voortreffelijke statistisch werk van de Verzekeringkamer. Maar hoeveel meer waarde zouden deze allerbelangrijkste gegevens bezitten, indien zij met een kortere achterstand dan bijna anderhalf jaar zouden kunnen worden gepubliceerd! Wij weten, dat de Verzekeringkamer, zelf helaas gebonden aan de snelheid van het traagste schip in haar talrijk convooi, tracht de datum van publicatie te vervroegen en maken dus geen verwijt. Maar wij vragen ons af, of de actualiteit en daarmee het nut der financiële statistiek niet gediend zou zijn met de publicatie van een versneld voorlopig rapport over bijv. 80 pCt der maatschappijen, te weten de „meest gerede”.

Want de financiële statistiek wordt in vele gevallen

toch niet alleen gewaardeerd als sleutel tot het verleden, doch vooral als aanwijzing voor heden en toekomst: men wil actuele voorlichting.

In hoeverre men de statistiek als aanwijzing voor de toekomst zal willen gebruiken, zal uiteraard steeds aan het inzicht van de geïnteresseerde overgelaten blijven. Want wee de zakenman, die het dichterwoord, dat in het verleden het heden en in het heden de toekomst ligt, zonder een flinke dosis *scepsis*-zou willen toepassen. Toch doet zich in dit verband de vraag voor, waarom de statistische voorlichting aangaande in de toekomst reeds vaststaande financiële feiten op menig gebied te wensen overlaat. Wij denken hierbij bijv. aan een regelmatige opgave van de in de komende maanden vervallende schatkistpromessen en -biljetten en een het gehele veld bestrijkende publicatie van de in de komende maanden vrijkomende bedragen uit reeds vaststaande aflossingen van obligaties.

Zouden met deze gegevens zowel geld- als kapitaalmarkt in belangrijke mate gediend zijn, een nog bredere kring zou belang stellen in een regelmatige publicatie — en dan „up to the minute” — van de stand ook van de gevestigde binnenlandse staatsschuld en van de in het buitenland opgenomen leningen en credieten en van de daaruit voortvloeiende verplichtingen op rente- en aflossingsverschijndagen.

Wat de duidelijkheid betreft, zal ook de statisticus zich voortdurend voor ogen moeten houden, dat hij niet alleen voor vakmensen en theoretici werkt, maar ook — en voornamelijk — voor mensen uit de praktijk, aan wie vaak tijd en lust, en soms kennis, ontbreekt om zich in ingewikkeldheden en raadsels te verdiepen. Die begrijpelijkheid heeft hij — wij geven het toe — niet steeds in eigen hand, maar hij zal naar haar moeten blijven streven, op straffe van minder aandacht voor zijn statistiek. Nemen wij als voorbeeld de balans van De Nederlandsche Bank. Vroeger stelde men zich met een eenvoudige statistiek der balanscijfers tevreden en kon dat ook doen. Tegenwoordig is de geldstatistiek geperfectioneerd, maar ten aanzien van zo primaire gegevens als de cijfers van de weekstaat der Nederlandsche Bank vragen wij ons af, hoevelen hun hand nog in het vuur zouden durven steken voor hun vermoedens over aard en samenstelling van bijv. de post „saldi van anderen”. Wat aan de ene kant door nieuwe gegevens is gewonnen, schijnt aan de andere kant door onbegrijpelijkheid weer verloren gegaan.

Wat wij in dit verband met smart missen, is een duidelijke statistiek aangaande de Marshall-hulp. Het enkele cijfer, door De Nederlandsche Bank gepubliceerd, is zonder verband tamelijk onbegrijpelijk en schiet o.i. volkomen tekort om de in dit geval zeer zeker bestaande belangstelling van het publiek inzake omvang en gebruik van de E.R.P.-hulp te bevredigen. Ondanks de aanvullende publicaties van het Ministerie van Economische Zaken komt het ons voor, dat een vollediger en een, wat de vorm betreft, voor het publiek sprekender actuele voorlichting wenselijk en mogelijk is.

Ondanks alle inspanning zullen met name juist financiële statistieken en vooral financiële grafieken voor velen een gesloten boek blijven. Die muur moet, met gebruik van alle middelen, geslecht worden. Als onze zuiver persoonlijke mening moeten wij erkennen, dat wij de technische wijze van uitvoering van enkele „C.B.S.”-grafieken voor verbetering vatbaar achten (wij denken bijv. aan de voortreffelijke grafieken in de vroegere verslagen van de Nationale Bank van Tsjechoslovakije) en menen, dat ook bij de toepassing op zich zelf slechts te prijzen beeldgrafieken voor overdaad moet worden gewaakt. Wie veel met de op het eerste gezicht inderdaad aantrekkelijke beeldgrafieken te maken heeft, kan soms naar een nuchterder voorstellingswijze, ja, zelfs naar een eenvoudige... statistiek, terugverlangen. Doch dit zijn, wij herhalen het, persoonlijke oordelen van een niet-technicus.

Ondanks deze erkenning zouden wij ons nog tot een

volgende vraag willen verstouten. Welk een vooruitgang de statistiek en de „planning” in recente tijd heeft gemaakt, daarvan getuigt wel het „tableau économique” van inkomensvorming en -besteding, kapitaalbehoeften van Overheid en bedrijfsleven, toe- en afvloeiing van buitenlandse saldi enz. enz. door het Plan-bureau opgesteld en reeds enkele malen gepubliceerd. Wij hebben hiervoor, met de hand op het hart, respect, maar vragen in gemoede: van hoeveel percent van de beschouwers van die grafiek verwacht men, dat het iets van deze zo uitermate gecompliceerde voorstellingen begrijpt? Wij zouden geneigd zijn te antwoorden: hooguit twee percent, de andere 98 percent gaat na enkele minuten over tot de orde van de dag. Als de financiële statistiek tot de massa wil komen, zal zij ook hier in haar voorstelling het: Verdeel en heers! moeten toepassen.

Nu wij — ongeneeslijke kwaal — toch in desiderata verzeild zijn geraakt, mogen wij nog enkele verlangens noemen. Ten eerste zouden wij de reeds zo waardevolle statistiek van de geldhoeveelheid gaarne zien uitgebreid met de opgave van de girale omzetten bij de centrale bank; de kasreserves van particuliere banken in aftrek gebracht en de zilvercirculatie opgenomen zien. Voortzetting en ruimere publicatie zouden wij toejuichen van de o.i. uiterst belangrijke statistiek van de inkomens- en vermogensoverdracht door fiscale maatregelen, gepubliceerd in het jaarverslag der Nederlandsche Bank van 1947, blz. 21 e.v. Te eniger tijd zal ook in Nederland een aanvang moeten worden gemaakt met een investeringsstatistiek, wel te onderscheiden van de emissiestatistiek. Wat de emissiestatistiek betreft, komt het ons voor, dat — wanneer het ooit weer eens zover komt — de opgave der zegelrechten van buitenlandse fondsen met betrekkelijk geringe moeite door een nadere specificatie naar landen en fondsensoorten belangrijke gegevens zou kunnen opleveren. Een ander — doch moeilijk te verwezenlijken — desideratum is het definitief „schoonmaken” van de hypothekstatistiek van de geroeyeerde hypotheek, die het beeld thans in onbekende mate vertroebelen. Ten aanzien van actuele voorlichting aangaande de zo belangrijke ondershandse leningen laat de financiële statistiek ons nog vrijwel in de steek; voor de beantwoording van een actuele vraag als bijv. de omvang van industriële credieten, door verzekeringsmaatschappijen en andere institutionele beleggers verstrekt, tast de belangstellende momenteel in het duister.

Erkend moet worden, dat de financiële statistiek hier te lande, ondanks haar grote vooruitgang, nog niet zover is, dat zij het de belangstellende mogelijk maakt zich van de bewegingen op geld- en kapitaalmarkt volledig, snel en afdoende op de hoogte te stellen.

Dat die eis enorm zwaar is, wij zullen de laatste zijn om het te ontkennen. Maar omdat wij dankbaar zijn voor het vele, dat op dit gebied in de laatste 50 jaar — en in werkelijkheid in een belangrijk kortere tijdsspanne — uit een schamele aanvang is ontstaan en gewrocht, mag het doel voor de volgende 50 jaar — en hopelijk eveneens voor een kortere tijdsspanne — weer hoger worden gesteld.

Nederland is ook op dit gebied aan het Centraal Bureau voor de Statistiek en zijn bekwame functionarissen grote dank verschuldigd. Aan hen komt het leeuwendeel van de lof voor het gepresteerde toe.

Maar vergeten wij daarbij niet anderen, buiten het „C.B.S.”, die tot het ontstaan van de financiële statistiek in Nederland hebben bijgedragen. Naast grote figuren als wijlen Prof. C. A. Verrijn Stuart — wiens betekenis o.i. boven die van directeur van het C.B.S. uitgaat — willen wij ook onbekende en minder bekende werkers gedenken, die naar hetzelfde doel, vermeerdering en verspreiding van kennis hebben gestreefd, zoals o.a. de nu vergeten redacteurs en medewerkers van de financiële vakbladen en dagbladen. Eerst in 1940 ging de Amsterdamsche Effectenbeurs — vele jaren na de New York Stock Exchange! — over tot

publicatie van de beursomzetten, maar de jaartabellen van Hoogste en Laagste Koersen van de Dagelijksche Beurscourant verschenen, volgens onze inlichtingen, reeds in 1880 en het Amsterdamsch Effectenblad kan op ruim 125 jaar „dienst” terugzien. Een krachtige invloed ook op financieel statistisch gebied heeft Dr A. Sternheim uitgeoefend, zowel door zijn balansanalyses als door zijn beschouwingen over algemeen financiële en economische onderwerpen. Voorts menen wij, dat de Nederlandse financiële statistiek grote dank verschuldigd is aan de helaas te vroeg ontslapen chef der Financiële Redactie van De Telegraaf, Dr P. G. A. de Waal, die jaren voor de officiële navolgers dagelijkse indexcijfers van het koersverloop publiceerde; de reeds lang voor het „C.B.S.” door zijn blad gepubliceerde emissiestatistiek op de beproefde grondslagen van de Midland Bank grondvestte; de maandelijke statistiek der beurswaarde van aandelen deed verschijnen; en vóór De Nederlandsche Bank een wekelijkse obligatie- en rendementsindex naar Amerikaans voorbeeld het licht deed zien. Wij weten hierbij vele anderen te vergeten, wier werk wellicht even belangrijk was, maar ons onbekend gebleven is.

Vergetelheid — ons aller lot. Maar geen statisticus, beter dan iemand anders vertrouwd met de anonyme massaliteit der grote getallen, doorvorsers van de geboorte- maar ook van de sterftestatistiek, zal dit vooruitzicht deren:

His good sword rust —

His body dust —

His soul is with the Saints, we trust.

BOSCH.

DE STATISTIEK VAN DE NIJVERHEIDSPRODUCTIE.

De inhoud van een dergelijke statistiek¹⁾.

De statistiek van de nijverheidsproductie moet inzicht geven in de productieve werkzaamheid van de nijverheid gedurende een bepaald tijdvak. Men kan hierbij niet volstaan met het meten van het eindproduct, daar ter voorkoming van dubbelstellingen, naast de brutoproductie (totale waarde eindproducten) ook de nettoproductie (waarde van het eindproduct minus de waarde van de verbruikte grond- en hulpstoffen) moet worden gemeten. Deze nettoproductie is de waarde, welke aan de grondstoffen door de industriële bewerking is toegevoegd. De aldus berekende toegevoegde waarde omvat de waardevermindering van de productiemiddelen (afschrijvingen), lonen, salarissen, renten, huren, pachten en diverse kosten. Het dan overblijvende bedrag is de winst (eventueel verlies). Trekt men van deze nettoproductie de afschrijvingen af, dan verkrijgt men vrijwel het bedrag, dat de werkzaamheid van de nijverheid aan het volksinkomen toevoegt.

Laat men bijzonderheden buiten beschouwing, zoals arbeid verricht in loondienst, dan kan men zeggen, dat deze productiestatistiek minimaal behoort te vragen naar: a. de productie (verkoop — beginvoorraad + eindvoorraad) en b. de voor deze productie verbruikte materialen en c. de afschrijvingen.

Naast dit minimum is het gewenst enig inzicht te hebben in de factoren, welke aan de productie hebben medegewerkt. In het bijzonder het aantal arbeidsuren, de omvang van de installatie en het geïnvesteerde kapitaal.

Waar deze statistieken voor velerlei doeleinden worden gebruikt, verdient het aanbeveling, niet alleen de waarde van verbruikte materialen en vervaardigde producten te vragen, maar ook de hoeveelheden, terwijl specificatie naar goederensoorten de praktische bruikbaarheid belangrijk verhoogt.

¹⁾ Bij de samenstelling van dit overzicht is dankbaar gebruik gemaakt van de in het Maandschrift van het C.B.S. en elders gepubliceerde rapporten van Mr E. W. van Dam van Isselt, de nestor van de Nederlandsche Statistiek der Nijverheidsproductie, en van een niet gepubliceerd, voortreffelijk rapport van Dr P. W. de Lange.

Het spreekt haast vanzelf, dat een dergelijke statistiek de gehele nijverheid behoort te omvatten, waarbij natuurlijk van schattingen en steekproeven gebruik gemaakt kan worden, in het bijzonder wat de kleine ondernemingen betreft. De waarnemingen mogen niet met te lange tussenpozen plaatsvinden en de tussenliggende perioden moeten met behulp van productie-indices worden overbrugd.

Vergelijkt men dit beeld met de realiteit van de Nederlandse statistiek op het onderhavige gebied, dan is er nog weinig bereikt. De periodiek optredende bezuinigingen, welke op het Nederlandse statistische apparaat worden toegepast, maken een systematische opbouw ten enen male onmogelijk.

Ook in vergelijking met andere landen maakt Nederland een pover figuur; de Verenigde Staten, Engeland, Canada, Australië, Zuid-Afrika, bijv. hebben regelmatig praktisch volledige tellingen. De grootste gebreken van de Nederlandse statistiek op dit gebied zijn: a. het beperkt aantal takken van nijverheid, dat wordt geteld, en b. het ontbreken van gegevens nopens afschrijvingen. Van de productie-factoren wordt de omvang van het personeel op één of twee data per jaar gevraagd, welk gegeven ten enen male onvoldoende is om het dynamisch gegeven — het bestede aantal arbeidsuren — te berekenen, terwijl de vragen naar de machine-installatie te beperkt zijn. Het wel eens gehoorde verwijt, dat de getelde nijverheidstakken niet volledig worden geteld — de kleine bedrijven worden niet geteld — is niet steekhoudend, want de productie van deze is bij benadering bekend.

Ten gunste van de huidige Nederlandse statistieken van de nijverheidsproductie kan worden gezegd, dat zij met grote zorg worden samengesteld en de enige betrouwbare gegevens zijn van de voortbrenging en het verbruik van de getelde takken van de nijverheid. Voorts, dat de specificaties van de grondstoffen en producten zich, vooral na de oorlog, aanpassen aan de behoefte van praktijk en wetenschap en dat, waar mogelijk, hoeveelheden van producten en grondstoffen worden gevraagd.

Het nut van deze statistiek.

Uit het bovenstaande volgt reeds, dat het nut van deze statistieken tweërlei is. Enerzijds stelt deze statistiek in staat tot het berekenen van de zgn. toegevoegde waarde, de bijdragen van de nijverheid tot het maatschappelijke of nationale inkomen. Voor de betekenis van dit laatste gegeven zij verwezen naar het elders in dit nummer opgenomen artikel van Dr H. Rijken van Olst.

Aan de andere kant levert deze statistiek gegevens omtrent bepaalde goederen of groepen van goederen, uitgedrukt in waarde en in vele gevallen in hoeveelheid (verbruik van grond- en hulpstoffen, productie en afzet der fabrieken; in verschillende gevallen ook de voorraden bij de nijverheid.) De Regering gebruikt deze gegevens ten behoeve van haar bemoeiingen met de binnenlandse voorziening (o.a. voor regeling in tijden van schaarste of dreigende schaarste, bij overleg met andere regeringen, bijv. ter voorbereiding van handelsaccorden en tolunies) en in het algemeen voor haar eigen voorlichting en de voorlichting van het bedrijfsleven. De ondernemers gebruiken deze cijfers ten behoeve van plannen (individuele of collectieve) tot opvoering of inkrimping der productie en tot sanering van het bedrijf. Ook de mogelijkheid tot bedrijfsvergelijking mag hier niet worden vergeten.

Van algemene betekenis is het tenslotte, dat deze statistieken — al of niet tezamen met andere — in staat stellen tot het maken van allerlei berekeningen, bijv. de loonquote in de kostprijs van bepaalde producten, de druk van bepaalde indirecte heffingen op het arbeidersbudget en de ontwikkeling van de arbeidsproductiviteit.

Geschiedenis van deze statistiek.

In 1899, 50 jaar geleden, kende Nederland alleen enkele indirecte productiecijfers (bijv. van de accijnsgoederen).

Een poging in 1876 om door enquêtering gegevens te verzamelen mislukte door gebrek aan medewerking. Andere landen waren ons toen reeds ver vooruit; Zweden bijv. kende reeds gedurende 68 jaar productiestatistiek, de U.S.A. ging in 1899 over van 10-jaarlijkse op 5-jaarlijkse tellingen. Deze en verschillende andere landen kenden dus 50 jaar geleden reeds de volledige telling van de nijverheidsproductie. In Duitsland werden dergelijke statistieken slechts samengesteld van een beperkt aantal takken van nijverheid, waarbij echter de vraagstelling naar grondstoffen en producten een groter aantal specificaties vertoonde dan in de hierboven genoemde landen. De resultaten dienden voornamelijk ter voorlichting van de Regering bij haar protectionistische handelspolitiek.

In het begin van de 20e eeuw (1907) dwong de toenemende complicatie van de economische verhoudingen en de uitbreiding der regeringsbemoeiingen op sociaal gebied Engeland tot het instellen van een algemene productiestatistiek. Opvallend is hierbij, dat alle politieke partijen aan de totstandkoming van de wettelijke basis van deze „Census of production” medewerkten. In Nederland golden in 1916, toen de statistiek van productie en consumptie door de Centrale Commissie in studie werd genomen, nagenoeg dezelfde overwegingen als in Engeland. De directe aanleiding waren echter de moeilijke oorlogsomstandigheden (Engeland weigerde de invoer in Nederland van tal van onmisbare goederen langer toe te laten, als de Nederlandse Regering niet kon bewijzen, hoe groot de binnenlandse behoefte was). Bij de wet van 1 December 1917 werd het verstrekken van gegevens voor de desbetreffende statistiek verplicht gesteld en aan de bewerkers geheimhouding van individuele gegevens opgelegd. Het werk aan de nieuwe statistiek groeide snel in omvang. Terwijl een beperkte proeftelling van enkele takken van nijverheid in voorbereiding en gedeeltelijk in uitvoering was, kwam begin 1918 van de Minister van Landbouw, Nijverheid en Handel de mededeling, dat het Centraal Bureau voor de Statistiek aan het land grote diensten zou bewijzen, indien het een productietelling op de meest uitgebreide schaal zou houden. Overgegaan werd tot een spoedtelling van de nijverheidsproductie over de jaren 1913 en 1916, welke vrijwel de gehele nijverheid omvatte. De kosten van een dergelijk onderzoek waren echter te groot en er werd daarom voor de volgende jaren een plan uitgewerkt, waarbij in de loop van 5 jaar de gehele nijverheid zou worden geteld. Elke tak van nijverheid zou in de loop van deze vijf jaar één maal opgaven over een vol jaar verstrekken. Het hierbij gevolgde systeem is het beste dat ooit in Nederland is toegepast, daar, naast de in de aanvang genoemde gegevens, volledige gegevens omtrent de aanschaffingswaarde van vaste bedrijfsmiddelen en de afschrijvingen daarop werden verzameld. Verder werd gevraagd naar aanwezige bedrijfsmiddelen en naar de personeelsterkte.

De enige gebreken, welke aan dit onderzoek nog kleefden, waren de spreiding van de totaaltelling over 5 jaar in een zo sterk bewogen tijd en de vraag naar personeelsterkte; welke slechts vroeg naar de sterkte op een bepaalde datum in plaats van naar het gewerkte aantal uren in het jaar van telling. Helaas zou dit overigens zo schone plan slechts gedeeltelijk tot uitvoering worden gebracht. Nadat in 1921 de resultaten over 1919 waren gepubliceerd, ontstond er van zekere ondernemerszijde een georganiseerde actie tegen deze statistiek. De na-oorlogse crisis en de afkeer tegen elke regeringsbemoeiing waren hier niet vreemd aan. Waar een dergelijke statistiek alleen tot stand kan worden gebracht met de loyale medewerking van het bedrijfsleven, trad de Centrale Commissie voor de Statistiek in overleg met de Nijverheidsraad, teneinde een plan tot vereenvoudiging op te stellen. Maar ook dat eenvoudige plan kon niet worden uitgevoerd, daar om financiële redenen dit reeds bescheiden programma drastisch moest worden besnoeid.

Van 1922 tot 1931 beleefde de statistiek van de nijver-

heidsproductie een moeilijke tijd. Slechts ongeveer 25 takken van nijverheid werden geteld en de vraagstelling was zeer beperkt. Gedetailleerde vragen inzake materialen en producten werden evenals vragen inzake aanschaffingswaarde en afschrijvingen weggelaten. Deze ongeveer 25 takken van nijverheid werden echter wel elk jaar geteld. Langzaam, stap voor stap, moest nu het Centraal Bureau voor de Statistiek tot wederopbouw van deze statistiek overgaan. In 1924 was er nog een laatste opflukking van de tegenstand van het bedrijfsleven, toen de Kamer van Koophandel en Fabrieken voor Tilburg een, overigens vruchteloze, actie inzette tot afschaffing van deze statistiek. Vooraanstaande figuren uit het bedrijfsleven gingen de resultaten van de productiestatistiek gebruiken, terwijl deze onmisbaar bleek te zijn voor het inzicht in de gevoerde en de te voeren handelspolitiek. Ondernemingsorganisaties kwamen met voorstellen tot verbetering (meestal uitbreiding) van de specificaties der grondstoffen en producten.

Het keerpunt vormde wel het verzoek in 1927 van de Kamer van Koophandel en Fabrieken van de Langstraat en van de organisatie der lederfabrieken om tot het samenstellen van een productiestatistiek van de lederindustrie over te gaan. Hand over hand begon nu de waardering toe te nemen, mede dank zij het geregelde contact, dat door de ambtenaren van het Centraal Bureau voor de Statistiek met het bedrijfsleven werd (en wordt) onderhouden (voorlichting over de betekenis van deze statistiek; hulp bij het invullen van de telkaarten; advies bij het inrichten van de boekhoudingen, zodat de gegevens gemakkelijk te verstrekken zijn). Een aantal bijzondere oorzaken werkten mede om het besef van de onmisbaarheid van deze statistieken ingang te doen vinden. De Regering kon niet langer zonder betrouwbare productiegegevens ten gevolge van de crisis omstreeks 1930 en de oorlogsdreiging omstreeks 1938; de zich gaandeweg uitbreidende landbouwcrisismaatregelen vroegen (1931) naar de resultaten van de nijverheidsproductie van meelfabrieken, broodbakkerijen, zuivel- en margarinefabrieken, aardappelmeel-, dextrine- en glucosefabrieken.

De jongste wereldoorlog veroorzaakte opnieuw grote moeilijkheden bij de samenstelling van deze statistieken. Gedurende deze oorlog werd, ter voorkoming van het verstrekken van gegevens aan de bezetter, een schijnactiviteit ontwikkeld, waarbij echter geen statistieken tot stand kwamen. Wilde men niet aan de betrouwbaarheid van de resultaten te kort doen, dan kon bij de wederopbouw van het statistische apparaat de achterstand slechts langzaam worden ingehaald. Hierbij kwam bovendien, dat de ondernemingen door tal van andere diensten — rijksbureau's, bedrijfsorganisaties enz. — overstelpt werden met meer of minder doelmatige vragenlijsten, welke zich gedeeltelijk op het terrein van de productie bewogen²⁾. De invulling van deze vragenlijsten was in de meeste gevallen een levensnoodzaak voor de ondernemingen, want, wilde men toewijzingen van grondstoffen of dergelijke hebben, dan moesten de formulieren worden ingevuld. Dat, ongeacht deze stroom van vragenlijsten, toch de lijsten van het Centraal Bureau voor de Statistiek, aan de invulling waarvan geen enkel direct voordeel was verbonden, binnenkwamen, zij het langzaam, bewijst wel, hoe het standpunt van het bedrijfsleven ten opzichte van deze statistiek is veranderd.

Ongeveer 40 takken van nijverheid worden tegenwoordig jaarlijks geteld. De goederenspecificaties zijn in recente tijd uitgebreid naar aanleiding van het overleg met vakgroepen en dergelijke; aanschaffingswaarde van vaste bedrijfsmiddelen en afschrijvingen worden nog steeds niet

²⁾ Uit deze, met grote frequentie gehouden vraagstellingen, ontstond een omvangrijk secundair statistisch materiaal. In de regel beperkt men zich hierbij wat de productie betreft tot vragen omtrent de hoeveelheid van bepaalde goederen. Van een statistiek van de nijverheidsproductie kan dan ook hier niet worden gesproken.

gevraagd; het aantal arbeiders wordt op één of twee steekdata gevraagd; van de machine-installatie wordt voornamelijk het aantal krachtwerktuigen gevraagd.

Helaas, l'histoire se répète, evenals na de oorlog van 1914-1918 wordt thans, na de tweede wereldoorlog, sterk bezuinigd op het overheidsapparaat en in het nieuwe jaar moet ook op deze statistiek drastisch worden bezuinigd. Ditmaal echter hoopt het Centraal Bureau voor de Statistiek door het ontwikkelen van de meest moderne arbeidsmethoden op administratief gebied de bezuiniging op deze statistiek grotendeels te kunnen opvangen zonder vermindering van het aantal geënquêteerde takken van nijverheid en zonder inperking van de vraagstelling. Slaagt dit experiment, dan zal het Centraal Bureau voor de Statistiek behoren tot de meest modern georganiseerde administratieve lichamen in Nederland.

O. TEN HAVE.

VIJFTIG JAAR VISSERIJSTATISTIEK.

Inleiding.

De visserijstatistiek behoort tot de oudste statistieken van Nederland, hetgeen samenhangt met de opkomst van de haringvisserij in de 15e en de 16e eeuw. Immers, door de toepassing van het haringkaken werd pekelharing verkregen, een ongeveer een jaar houdbaar product, waarin een aanzienlijke exporthandel ontstond, welke in de 17e eeuw een hoogtepunt bereikte. De haringvisserij was dientengevolge van steeds grotere betekenis geworden, zodanig, dat men sprak van de „Grote Visserij”, in tegenstelling tot de „Kleine Visserij”, de visserij op kabeljauw.

De gemeenschappelijke belangen van de haringrederijen hebben destijds mede bijgedragen tot het ontstaan van het „College voor de Grote Visserij”, waarvan de oudste notulen dateren van 1578. Dit College had o.a. tot taak het heffen van lastgeld en het opmaken van de aanvoer¹⁾.

Van de rederijplaatsen, het aantal buizen, het scheepstype, waarmede in vroeger eeuwen de haringvisserij werd uitgeoefend, geeft onderstaande tabel een beeld.

Overzicht van de Grootvisserij omstreeks 1750.

Rederijplaatsen	1750	1751	1752
Maassluis	22 buizen	20 buizen	22 buizen
Vlaardingen	111	113	118
Enkhuizen	56	57	55
De Rijp	16	17	17
Delfshaven	12	14	16
Rotterdam	13	12	12
Schiedam	5	5	8
Den Briel	—	1	1
Totaal	235 buizen	239 buizen	249 buizen

Een halve eeuw geleden.

De periode van de bloeitijd der Hollandse zeevisserij was tevens een periode van dikwijls minutieuze regeling van het economisch leven. Ook de visserij was destijds aan vele bepalingen onderworpen. De daardoor veroorzaakte verstarring heeft ongetwijfeld mede een rol gespeeld bij de achteruitgang van de visserij in de 18e eeuw, ondanks subsidiëring.

Bij de wet van 11 December 1857 werd aan alle regelingen en aan de subsidiëring radicaal een eind gemaakt. In overeenstemming met de geest des tijds werd de uitoefening van de visserij geheel vrij gelaten. Op de wederopbloei van de visserij sinds de zestiger jaren is vermoedelijk de invloed van de technische vooruitgang in de 19e eeuw, mede ten aanzien van de visserij, van grotere betekenis geweest, doch de vrijheid van bedrijfsuitoefening heeft zeker ook bijgedragen tot de nieuwe bloei.

Men heeft destijds niet alles afgeschaft: ter bevordering van de belangen der visserij werd een „College voor de

Zeevisscherijen” ingesteld, van welks leden ten minste de helft geen belanghebbende mocht zijn. Dit College trad met betrekking tot de visserij tegenover de Regering op als adviserend lichaam. Het had slechts geringe administratieve bevoegdheden, benoemde keurmeesters voor de facultatief gestelde keuring van de haring en bracht jaarlijks een Verslag uit van de staat van de Nederlandse zeevisserijen aan de Minister, waaronder de visserij ressorteerde, in 1899 de Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid.

Een halve eeuw geleden waren dit uitvoerige verslagen, waarin de werkzaamheden van het College werden vermeld en waarin mededelingen werden gedaan met betrekking tot de vissersvloot, het biologisch visserijonderzoek, de visserijverenigingen, de opleiding van de vissers, ongevallen in de visserij, de vissershavens, vissersfondsen, een *visserijstatistiek* en enige mededelingen over de visserij in andere landen.

De visserijstatistiek was nog typisch een verzameling van detailgegevens, waaraan een beknopt overzicht van het geheel ontbrak. Bovendien blijkt, dat verschillende gegevens nog niet konden worden verkregen, doordat het nut van een goede visserijstatistiek niet werd gezien. Van een wetenschappelijk opgezette visserijstatistiek was geen sprake, de samensteller verloor zich nog te veel in details. Nochtans verkrijgt men uit de beschikbare gegevens een voldoende duidelijk beeld van de Nederlandse zeevisserij aan het eind van de vorige eeuw.

De visserij vertoonde vijftig jaar geleden nog slechts de eerste tekenen van de toepassingen van de enorme technische vooruitgang in de 19e eeuw.

De *haringdrijfnetvisserij* was nog steeds de belangrijkste tak van de Nederlandse zeevisserij met, in 1898, een totale aanvoer van pekelen- en steurharing ter waarde van f 6.371.000 tegen een aanvoer van verse zeevis in IJmuiden ter waarde van slechts f 1.332.000. Met 295, meestal houten, loggers, kotters en sloepen werd vanuit Vlaardingen en Maassluis de haringvisserij uitgeoefend. Er was toen nog slechts één stoomsloep in bedrijf. Ook de 320 bomschuiten, waarmede op haring werd gevist, waren zeilschepen. Deze bomschuiten hoorden thuis in plaatsen langs de kust, Scheveningen, Katwijk en in mindere mate Noordwijk en Egmond, welke over geen eigen haven beschikten. Het waren schepen met een platte bodem, teneinde op het strand te kunnen worden drooggezet.

De statistiek van het College voor de Visserijen vermeldt eveneens enige gegevens over de uitvoer, waaruit blijkt, dat van de totale aanvoer van pekelen- en steurharing in 1898 van de ongeveer 650.000 kantjes er 354.000 werden geëxporteerd, waarvan 259.000 kantjes naar ons natuurlijk achterland: Duitsland. De haringvisserij was dus nog steeds een typisch exportbedrijf en Duitsland onze belangrijkste afnemer!

Van de andere takken van zeevisserij leidde de *beugvisserij* een noodlijdend bestaan. Uit de gegevens blijkt, dat eind vorige eeuw vanuit Middelharnis en Pernis met resp. 19 en 16 zeilsloepen de beugvisserij nog het gehele jaar werd uitgeoefend: 's zomers ter zoute, 's winters ter verse. Vlaardingen en Maassluis oefenden de beugvisserij met haringschepen slechts als wintervisserij uit.

De *trawlvissers*, destijds nog schrobnetvisserij genaamd, werd overwegend met bomschuiten langs de kust uitgeoefend. In opkomst was de stoomtrawlvissers vanuit IJmuiden. Er waren in 1898 nog slechts 10 stoomtrawlers in bedrijf.

Met betrekking tot de Zuiderzeevisserij wordt over 1898 een aanvoer vermeld ter waarde van f 2.519.000, waarvoor ansjovis, haring en bot de voornaamste bijdragen leverden.

De visserijstatistiek na 1910.

De wet van 1857 liet de visserij vrijwel ongemoeid. Langzamerhand ging de Overheid zich echter iets meer

¹⁾ Zie: Dr H. A. H. Kranenburg: „De Zeevisserij van Holland in de tijd der Republiek”.

met deze tak van bedrijf bezighouden. Teneinde de naleving van de voorschriften te controleren, werd krachtens de Visserijwet van 1908, welke in 1911 in werking trad, een Visserij-Inspectie ingesteld, waaraan het toezicht op de visserij, alsmede de samenstelling van de visserij-statistiek werd opgedragen. Het streven van deze inspectie ging onmiddellijk uit naar de opstelling van volledige statistieken, zonder de details te verwaarlozen. De statistiekverslagen van de Visserij-Inspectie betekenden dan ook een vooruitgang ten aanzien van die van het College voor de Visserijen.

Volgens de gegevens van deze nieuw opgezette statistiek was, de haringvisserij omstreeks 1910 nog steeds de belangrijkste tak van zeevisserij met een aanvoer in 1910 ter waarde van f 11.033.000 op een totale aanvoer van zeevis van f 16.544.000. De stoomtrawlvisserij was van toenemende betekenis geworden. Met 108 stoomtrawlers werd verse zeevis aangevoerd ter waarde van f 4.804.000. De beugvisserij betekende niet veel meer en werd nog met 22 zeilsloepen vanuit Middelharnis en Pernis als hoofdbedrijf met steeds ongunstiger bedrijfsresultaten uitgeoefend.

De haringvisserij werd voornamelijk met zeilvaartuigen uitgeoefend. Het aantal stoomloggers bedroeg 38, het aantal motorloggers was nog zeer gering. Daarentegen waren er 541 zeilloggers en zeilsloepen in bedrijf en 164 bomschuiten, welke laatste categorie schepen na het in gebruik nemen van de Scheveningse haven in 1904 langzamerhand verdween.

De visserijstatistiek na de eerste wereldoorlog.

In 1920 werd wederom een wijziging ingevoerd ten aanzien van de visserijstatistiek. In dat jaar werd een afzonderlijke departementale „Afdeling Visserijen” ingesteld, waaraan ook de samenstelling van de visserijstatistiek werd opgedragen. Bovendien werd als onderdeel van een algemene bezuiniging de werkzaamheid van de Overheid op het gebied van de visserij zodanig beperkt, dat van de visserijstatistiek niet veel meer overbleef dan min of meer globale jaaroverzichten der verschillende takken van visserij, waaruit wel een behoorlijk beeld van het geheel wordt verkregen, doch op basis waarvan dieper gaande economische studies niet mogelijk zijn. In het bijzonder na de economische crisis van 1930 werd dan ook steeds meer behoefte gevoeld aan een betere visserijstatistiek.

Beschouwt men de jaaroverzichten voor 1928, dan blijken er grote wijzigingen te zijn opgetreden. De stoomtrawlvisserij was tot grote bloei gekomen: met 176 stoomtrawlers werd verse zeevis aangevoerd ter waarde van f 12.212.000 op een totale aanvoer van zeevis ter waarde van f 27.046.000. De beugvisserij had weinig meer te betekenen en werd alleen nog als wintervisserij uitgeoefend met haringloggers. Middelharnis en Pernis hadden opgehouden te behoren tot de visserijplaatsen. De haringvisserij nam als altijd een belangrijke plaats in met een totale aanvoer ter waarde van f 12.066.000. Er waren 59 stoomloggers, 157 motorloggers en 68 zeilloggers in bedrijf. De bomschuiten waren verdwenen, de laatste zeilloggers werden verbouwd tot motorloggers.

Van de overige takken van visserij worden eveneens totaaloverzichten gegeven: de Zuiderzee-, later IJsselmeer-visserij, de visserij op de Waddenzee, op de Zuidhollandse en Zeeuwse Stromen en de visserij op riviervakvis. Van de binnenvisserij, d.w.z. de visserij in de polders en op de meren en kanalen, zijn nog steeds geen statistische gegevens met betrekking tot de vangsten en opbrengsten beschikbaar.

De visserijstatistiek na de bevrijding.

Na de bevrijding heeft het „Centraal Bureau voor de Statistiek” zich belast met de verzameling en de verwerking van de aanvoer- en opbrengstgegevens der visserij.

Daardoor is het mogelijk deze gegevens mechanisch te verwerken, waardoor langzamerhand de beschikking wordt verkregen over zodanige cijfers, dat diepergaand visserijonderzoek mogelijk wordt, in het bijzonder op economisch gebied.

Heeft de visserijstatistiek gedurende de laatste halve eeuw verschillende stadia van bewerking doorlopen, ook de visserij zelf toont in deze periode een beeld van dynamisch karakter, hetgeen duidelijk blijkt uit onderstaande tabel.

De haringdrijfnetvisserij van 1898—1948.

Gem. per jaar	Aantal schepen	Bemanning	Hoeveelheid in 1.000 kg	Opbrengst in f 1.000	Gem. per schip	
					Hoeveelheid in 1.000 kg	Opbrengst in f 1.000
1947	187	2.915	99.127	32.183	530	172
1936-'38	245	3.510	86.345	7.914	352	32
1928-'30	284	4.030	70.580	12.691	249	45
1908-'10	730	9.880	90.087	10.341	123	14
1898-'00	614	7.380	49.626	6.475	81	11

Zoals hierboven reeds besproken, zijn de zeilschepen gedurende de laatste halve eeuw door stoomschepen, doch in het bijzonder door motorvaartuigen, vervangen, welke een grotere vangcapaciteit bezitten. Het gevolg hiervan was, dat in de loop der laatste veertig jaren wel elk jaar ongeveer dezelfde hoeveelheid werd aangevoerd, doch het aantal schepen, dat deze aanvoer verzorgde, werd steeds kleiner, waardoor ook de werkgelegenheid in de visserij afnam. Een dergelijk beeld vertonen vrijwel alle takken van visserij, waarmede de statistiek aantoont, dat ook in de visserij de technische vooruitgang en de gevolgen daarvan zich terdege doen gevoelen.

Slotbeschouwing.

Overziet men de ontwikkeling van de visserijstatistiek over de afgelopen 50 jaren, dan vertoont deze eenzelfde beeld als de algemene ontwikkeling van de statistiek. In de tijd, dat het College voor de Visserijen de visserijstatistiek samenstelde, ondervond zij bij haar arbeid weinig medewerking en nog minder belangstelling. Uit haar verslagen blijkt duidelijk, dat de vraag om gegevens dikwijls met tegenzin of in het geheel niet werd beantwoord. Langzamerhand is hierin wijziging gekomen, in het bijzonder na de economische crisis van 1930, welke een vegaand ingrijpen, ook in het visserijbedrijf, van overheidswege noodzakelijk maakte. Thans wordt ook in het bedrijf zelf de behoefte gevoeld aan betrouwbare statistische gegevens, teneinde te nemen maatregelen op cijfers te baseren en de uitvoering met behulp van cijfers te controleren.

A. G. U. HILDEBRANDT.

VIJFTIG JAAR HANDELSSTATISTIEK.

Statistiek van de in-, uit- en doorvoer van handelsgoederen. 9 Januari 1899—9 Januari 1949.

Laat ik beginnen aan deze beide data nog een tweetal toe te voegen, nl. 1 Januari 1917, de dag waarop de reorganisatie van de handelsstatistiek tot stand kwam, en 1 Januari 1948, de dag, waarop de Benelux-overeenkomst voor het tarief van invoerrechten en voor de handelsstatistiek in werking trad.

In de eerste plaats dan de reorganisatie van Januari 1917. Die had plaats op zulk een grondige wijze, dat men wel van een geheel nieuwe statistiek zou kunnen spreken.

1899-1916.

Van de „oude” statistiek, die tot en met 1916 bestond, is niet veel goeds te zeggen; ze was hopeloos verouderd.

en zeer slecht. Een gezaghebbend statisticus noemde ze een voorwerp van spot voor de ingewijden en van misleiding voor hen, die haar te goeder trouw raadpleegden. De naamlijst van goederen berustte op het tarief van invoerrechten van 1862 en was dus verouderd.

De aanduiding van de landen van herkomst en bestemming deugde geenszins; bij in- en uitvoer te lande en langs de rivieren en kanalen werd steeds het aangrenzende Rijk, dus België of Pruisen genomen, waardoor onze handel met landen als Oostenrijk-Hongarije, Zwitserland, Italië en Frankrijk niet of niet voldoende tot uitdrukking kwam. Voor het zeevervoer was de gebruikte definitie dubbelzinnig.

De opgenomen waarde was alleen betrouwbaar voor de met een invoerrecht naar de waarde belaste goederen. Voor *alle andere* goederen, dat zijn dus de naar een andere maatstaf belaste en de onbelaste goederen, verder voor alle uitgevoerde goederen werd de waarde berekend naar een jaren geleden vastgestelde prijs per kg, die soms sterk van de actuele prijs afweek, of declareerde de belanghebbende de waarde, vrijwel geheel naar willekeur, omdat daarop praktisch nooit controle toegepast werd.

De opmaking van de statistische opgaven geschiedde aan de ontvangkantoren der invoerrechten; aan het Departement van Financiën werden de opgaven voor de samenstelling van de Maand- en Jaarstatistiek van de in-, uit- en doorvoer eenvoudig bij elkaar opgeteld. Het gevolg van deze gedecentraliseerde opmaking was de soms geheel verkeerde rangschikking van de goederen; zo kwam boomwol (Duitsch „Baumwolle”) eens onder dierlijke wol, platinen (plaatijzer) onder platina.

Maar de allerergste fout was wel die van de zgn. vermomde doorvoer. Deze bestond hierin, dat de handel de gewoonte had aangenomen, de voor doorvoer bestemde *onbelaste* goederen bij het binnenkomen ten invoer en bij het uitgaan ten uitvoer aan te geven, waardoor de rubrieken Invoer en Uitvoer veel te hoog, de Doorvoer veel te laag in de statistieken werd vermeld. Deze vermomde doorvoer bedroeg in het jaar 1913 volgens de berekening van een deskundige 23 miljoen ton aan gewicht met een geschatte waarde van ver over het milliard; voor dit vervoer zouden per dag 126 treinen elk van 50-10-tonswagens nodig zijn.

De gevolgen waren funest; wanneer de Regering met andere Staten moest onderhandelen over de sluiting van een handelsverdrag, kon ze haar eigen statistiek niet gebruiken, maar moest ze de buitenlandse statistiek als grondslag der besprekingen aanvaarden. Handel en industrie hadden niets aan de statistische gegevens; voor de samenstelling van de betalingsbalans was ze zonder enig nut.

Toen men het denkbeeld, voor het tarief van invoerrechten en voor de handelsstatistiek dezelfde naamlijst van goederen te gebruiken, had losgelaten, kwam, mede door de druk van de oorlogsomstandigheden, de lang verwachte reorganisatie tot stand.

De Statistiekwet, Staatsblad 1916, no. 175, stelde dwingende bepalingen vast voor de inrichting, opmaking en inlevering van de douane-aangiften, die uiteraard grondmateriaal voor de statistiek moesten blijven. De Wet op het Statistiekrecht, Staatsblad 1932, no. 231, belaste alle ingevoerde en uitgevoerde goederen met een statistiekrecht naar de waarde ten bedrage van 1 per mille, maar liet de doorvoer vrij. Hierdoor werd het euvel van de vermomde doorvoer afdoende beteugeld: wie ten doorvoer bestemde goederen voortaan eerst ten invoer en daarna ten uitvoer aangaf, moest geheel onnodig tweemaal het statistiekrecht betalen. Bovendien was het statistiekrecht een prikkel tot het goed declareren van de waarde, die thans voor alle in- en uitgevoerde goederen door de belanghebbende moest worden aangegeven.

Nieuwe naamlijsten van goederen en van de landen van herkomst en bestemming werden samengesteld, terwijl de

bewerking geheel gecentraliseerd werd aan het Centraal Bureau voor de Statistiek met gebruik van de meest moderne machines.

De beide bestaande publicaties (Maand-, Jaarstatistiek van de in-, uit- en doorvoer) werden grondig verbeterd; de verschijning, vooral van eerstgenoemde publicatie, had veel vroeger plaats.

1917-1939.

Nederland kreeg een zeer goede handelsstatistiek, waarvoor de belangstelling allengs groeide, zodat de statistiek na enige jaren haar plaats in ons economisch leven had veroverd. Maar een verstening werd ze geenszins. Talrijk zijn de verbeteringen en verfijningen, die aangebracht zijn. We kunnen slechts enige belangrijke vermelden.

De naamlijst van goederen nam van 1.020 tot ongeveer 1.500 posten toe; de practijk stelde grenzen aan verlangens tot verdere detaillering.

Naast naamlijst A voor de in- en uitvoer en naamlijst B voor de doorvoer, werd, om tegemoet te komen aan de bezwaren van de handel, een nieuwe lijst (C) ingevoerd voor het entrepôtverkeer.

Een tweede ingrijpende wijziging kwam in Maart 1926 tot stand. Voor herkomst- resp. bestemmingsland had men van 1917 af genomen het land, uit welks handel de goederen afkomstig zijn resp. het land, in welks handel de goederen zullen overgaan. Dit principe was gekozen uit overweging, dat men belang stelt in de landen, waar bepaalde goederen door ons in de regel kunnen worden gekocht, en in de landen, waar onze artikelen afzet vinden.

De consequente toepassing leidde echter tot ongedachte en ongewenste uitkomsten. Er moest verandering komen. De keuze is uit praktische overwegingen niet gevallen op het land van productie en dat van consumptie, maar op het land van consignatie, d.i. het verstuigde land, vanwaar de goederen met bestemming naar Nederland zijn verzonden resp. het, op het moment van uitvoer, verst bekende land, waarheen de goederen worden verzonden. De gekozen definitie heeft, wellicht mede door haar eenvoud, aan de verwachtingen beantwoord.

Op 1° November 1929 maakten de door de lucht, op 1 Augustus 1932 de per pakketpost in- en uitgevoerde goederen hun intree in de statistiek.

Beide feiten stonden in verband met het Verdrag betreffende Economische Statistieken, op 14 December 1928 te Genève gesloten en later door Nederland geratificeerd, volgens welk verdrag *alle* goederen, behoudens enkele uitzonderingen, in de statistiek van de in- en uitvoer moesten worden opgenomen.

De vlag en de grootte van het binnenkomend of uitgaand schip moest met ingang van 1 Januari 1937 worden vermeld op de aangiften betreffende alle te water aangebrachte of verzonden goederen. Op grond van de hieruit opgemaakte gegevens kan het aandeel van de Nederlandse schepen in onze buitenlandse goederenbeweging worden vastgesteld, terwijl de grootte der schepen o.a. van belang is om de zgn. kustvaart in haar ontwikkeling in de loop der jaren na te gaan.

Voor goederen, die in bulk en geëmballeerd plegen te worden vervoerd, ontmoette het bepalen van het netto gewicht uit de cijfers der statistiek bezwaar. Om hieraan tegemoet te komen, werd met 1 Januari 1938 voor een aantal (21) goederensoorten de naamlijst uitgebreid, zó, dat de genoemde onderscheiding in de statistiek tot uitdrukking kwam.

Helaas kon niet worden voldaan aan alle wensen van de belanghebbenden, waarvoor de Kamer van Koophandel en Fabrieken te Rotterdam veelal als spreekbuis fungeerde; laat ik er dadelijk bijvoegen, dat de samenwerking met dit lichaam steeds van de aangenaamste aard is geweest.

Een van deze wensen was het opnemen in de statistiek van de uit het buitenland aangevoerde goederen, die in afwachting van de bestemming (invoer, opslag in entrepôt

of doorvoer) zgn. „tijdelijk opgeslagen” worden. Zolang deze tijdelijke opslag duurt (als regel is hij van korte duur, voor sommige goederen kan hij echter een maand of maanden duren), komen de goederen niet in de statistiek. Pogingen hierin verbetering te brengen stuiten af op praktische bezwaren.

Evenmin gelukte het een afzonderlijke statistiek van het actief en passief beverkingverkeer samen te stellen. De reeds ver gevorderde plannen konden uit bezuinigings-overwegingen geen voortgang vinden; de goederen bleven dus onder de gewone in- en uitvoer verscholen.

Niettemin was de belangstelling voor de handelsstatistiek steeds stijgende. Als deel 1 van de Maandstatistiek, een werk van meer dan 200 blz., dat als regel de 11de of 12de van de opvolgende maand verscheen (een prestatie, waarvoor de deskundigen altijd vol bewondering waren), een enkele keer vertraging ondervond, kwamen er stevast telefoontjes om te informeren, waar de statistiek bleef. Het aantal abonné's was van 200 tot over de 1.000 gestegen; de oplaag liep op tot 1.650 exemplaren. Enige honderden personen ontvingen kortere of langere uittreksels uit de statistiek.

Dan moet ik nog melding maken van de „speciale opgaven”, d.z. de opgaven van de in- en uitvoer, die meer gedetailleerd zijn, wat de goederensoort betreft, dan de naamlijst van 1.500 nummers. Hiervoor waren er ook enige honderden geabonneerden, die belangstelling hadden voor meer dan 10.000 goederensoorten. Vooral dit onderdeel van de dienst nam onrustbarend toe. „Onrustbarend”, omdat bij die voortdurend wassende stroom van aanvragen, zorgvuldig moest worden gewaakt tegen benadeling van de belangen van anderen, van im- en exporteurs, doordat gegevens, die mede hun onderneming betroffen, aan de publiciteit zouden worden prijs gegeven.

Commissie Geheimhouding.

Om op deskundige wijze de tegenstrijdige belangen (de gegevens verstrekken of geheim houden) tegen elkaar te kunnen afwegen, werd een kleine ambtelijke commissie ingesteld, bestaande uit twee ambtenaren van het Ministerie van Economische Zaken en twee van het Centraal Bureau voor de Statistiek. De commissie, die tot taak had de Directeur van dit Bureau te adviseren, heeft er toe meegewerkt de voorgekomen kwesties op bevredigende wijze tot oplossing te brengen.

1939-1945.

De oorlog van 1939-1945 maakte aan de goede gang van zaken een einde. De gegevens kwamen niet meer volledig binnen, de buitenlandse handel kromp tot een minimum ineen, de publicaties (Maand- en Jaarstatistiek van de in-, uit- en doorvoer) werden geheime boekwerken.

Bevrijding.

Na de bevrijding kwam zeer langzaam aan het herstel. Maar na bijna 4 jaren kan toch worden gezegd: we zijn er weer. De Maandstatistiek verschijnt weer geregeld, zij het dan ook met enige vertraging; de oplaag is zelfs hoger dan vóór de oorlog, nl. 2.000 voor deel 1 en 1.850 voor deel 2. De Jaarstatistiek verschijnt niet meer; in de plaats daarvan ondergaan deel 1 en 2 der Maandstatistiek over December enige uitbreiding en wordt daaraan een 3de deel toegevoegd. Deze 3 delen vormen met de Inleiding bij de Januari-Maandstatistiek een complete Jaarstatistiek. De belangstelling van het publiek is weer zeer bevredigend.

Benelux-overeenkomst.

Thans rest mij nog melding te maken van de veranderingen, met ingang van 1 Januari 1948 tot stand gekomen en die het resultaat zijn van de met België en Luxemburg gesloten overeenkomst met het doel te komen tot vergelijkbaarheid van de handelsstatistieken van de 3 landen.

De bestaande naamlijst A van ca 1.500 posten is ver-

vangen door een geheel andere nomenclatuur van ca 3.400 posten, gebaseerd op het eveneens op 1 Januari 1948 van kracht geworden tarief van invoerrechten. Hieraan werd uitbreiding gegeven door het zoveel mogelijk opnemen van onderverdelingen, die voor het bedrijfsleven der Beneluxlanden van grote betekenis bleken te zijn.

Ook naamlijst B (voor de doorvoer en het havenverkeer) en naamlijst C (voor opslag in- en wederuitvoer uit entrepôt) werden op dezelfde basis omgewerkt.

De naamlijst voor de landen is herzien en uitgebreid. De vermelding van de hoeveelheden in de tabellen van de in- en uitvoer heeft niet meer in bruto, doch in netto gewicht plaats.

De waardedefinitie van bij invoer naar de waarde belaste goederen werd enigszins gewijzigd; overigens geldt als waarde bij de invoer de inkoopprijs, bij de uitvoer de verkoopprijs met alle daarop drukkende kosten tot aan de Nederlandse grens. Als voornaamste post van de betalingsbalans blijft de handelsstatistiek haar waarde ten volle behouden; mede met het oog hierop zijn in de statistiek ook de gegevens van de in- en uitvoer van gas en electriciteit opgenomen.

Door de grote uitbreiding van het aantal posten is het niet mogelijk ze alle in de Maandstatistiek op te nemen, de posten beneden de f 3.000 per maand komen er daarom niet in voor. Anderzijds bleek het noodzakelijk in bepaalde gevallen één of meer nieuwe posten, die niet in de gepubliceerde naamlijsten voorkomen, in te stellen.

Ik meen hiermee een vrij volledig, maar niet in alle details afdalend overzicht te hebben gegeven van de lotgevallen van een statistiek, die gedurende de bijna 28 jaar, dat ik aan de betrokken afdeling verbonden was, mijn onverflauwde belangstelling heeft gehad.

M. RINKES.

VIJFTIG JAAR SOCIALE STATISTIEK.

Wanneer men de eerste jaargang van het Tijdschrift van het „C.B.S.” legt naast de laatste jaargang van het Maandschrift, dan zal men tot de conclusie komen, dat de plaats, die de sociale statistiek 50 jaar geleden innam, een veel belangrijker was dan thans. De inhoud van het Tijdschrift werd nader omschreven door de toevoeging „Inzonderheid bevattende inlichtingen door de Kamers van Arbeid verzameld en verdere statistische gegevens van sociaal-economische aard”. Deze gegevens van de Kamers van Arbeid hadden betrekking op een uitgebreid sociaal terrein, onder andere het loon, de arbeidsduur, de arbeidsmarkt, de werkstakingen en de vakopleiding betreffende. Doch ook bij de andere gegevens van sociaal-economische aard valt de nadruk op het sociale. Bij de statistiek der kleinhandelsprijzen bijv. werd alleen de prijs van het gewone volksbrood in een tamelijk groot aantal steden geëquêteerd. De rubrieken over arbeidsbeurzen en spaarbanken droegen ook duidelijk dit sociale stempel. Het Tijdschrift was dus een vrijwel uitsluitend sociaal tijdschrift. Dit laat zich verklaren uit de tijdsomstandigheden, daar de statistiek meestal eerst tot ontwikkeling komt, wanneer daaraan behoefte bestaat. De belangstelling in sociale vraagstukken was, met het opkomen van de socialistische beweging, sterk toegenomen. Allereerste bestond behoefte aan meer exacte kennis omtrent het leven der arbeidersklasse en vooral omtrent de betekenis van de middelen, die gepropageerd werden om de sociale nood te lenigen (spaarbanken, arbeidsbeurzen enz.). Voor de economische statistiek bestond deze aandrang en vermoedelijk ook de mogelijkheid niet. De nog sterk liberale mentaliteit der werkgevers zou het verzamelen der gegevens wel onmogelijk hebben gemaakt.

De plaats, die de sociale statistiek thans in het Maandschrift inneemt, is meer bescheiden. De snelle opkomst der economische statistieken heeft een evenwichtige toestand geschapen.

De belangrijke positie, die de sociale statistieken reeds vroeg innamen, verklaart, dat van een belangrijke groei geen sprake is geweest. Enerzijds hebben problemen, die destijds in het middelpunt van de belangstelling stonden, zoals de arbeidsduur of de gedwongen winkelnering, door wettelijke regeling grotendeels hun betekenis verloren, zodat de statistieken verdwenen of konden worden ingeperkt. Anderzijds zijn door de ontwikkeling van het sociale leven nieuwe aspecten naar voren gekomen, die door de statistiek moesten worden belicht. Een goed voorbeeld van een dergelijke wijziging in het sociale leven, die zich aan het voltrekken is, vormt de overgang van armenzorg naar sociale zorg. De sociale zorg van Overheid en particulieren was 50 jaar geleden vrijwel beperkt tot de armlastigen. In de loop der jaren is de scheidingslijn tussen de armlastigen en de grote massa der arbeidersklasse voor de sociale zorg aan het verdwijnen. Tal van organisaties, in het bijzonder op het terrein van de sociaal-hygiënische zorg, zijn geen „instellingen van weldadigheid”, maar wel instellingen van sociale zorg, die gelijkmatig over alle minder goedgeoeden hun zorg uitstrekken. De Armenzorg-statistiek diende zich bij deze wijziging aan te passen en omgebouwd te worden tot een statistiek van de sociale zorg.

Niet altijd is men er in geslaagd de vaak snelle wijzigingen in het sociale leven voldoende statistisch vast te leggen. Ondanks de grote werkloosheid in de dertiger jaren was men omtrent de werklozen slechts zeer summier ingelicht. Eerst na de oorlog, toen de behoefte aan gedetailleerde gegevens lang niet meer in die mate bestond, is de statistiek belangrijk uitgebreid, zodat bijv. ook de leeftijd en de werkloosheidsduur bekend werden.

De geringe omvang van het statistisch apparaat bracht 50 jaar geleden een noodzakelijke beperking der statistieken met zich. Enerzijds was het aantal berichtgevers vaak nog zeer beperkt (bijv. voor de kleinhandelsprijzen), anderzijds konden statistieken, die veel personeel vereisten, niet worden gemaakt, ook al bestond daaraan behoefte. Dit laatste was bijv. het geval met de statistiek der huishoudrekeningen. De budgetstatistieken, veelal door particulieren opgezet, konden slechts betrekking hebben op enkele gezinnen. Nadat enkele gemeentelijke statistische Bureau's waren voorgegaan, vond eerst in 1935 een omvangrijk landelijk onderzoek plaats, doch ook toen nog voor de periode van een jaar. Eind 1941 begon het permanente budgetonderzoek, dat nog steeds wordt voortgezet. Deze statistiek, waaruit men de wijzigingen van de huishoudrekeningen kan nagaan onder invloed van de prijs- en loonbeweging en de distributiemaatregelen, is ongetwijfeld een van de belangrijkste statistieken van het C.B.S. Voor de prijs- en loonpolitiek is de kennis van het levenspeil der arbeidersklasse, zoals deze tót uiting komt in de huishoudrekening, van het grootste belang.

Zien we dus wat de onderwerpen betreft, die de statistiek behandelt, wel enige wijzigingen optreden, veel belangrijker was de wijziging in het karakter van de sociale statistiek. De huidige statistiek is een in tabellen neergelegde cijfermatige documentatie met een korte technische toelichting, waaraan soms enige van de voornaamste conclusies worden toegevoegd. 50 jaar geleden nam de beschrijving een veel voornamere plaats in. De gegevens van de *individuele* instelling werden gepubliceerd. Iedere staking werd afzonderlijk beschreven, de prijzen van de afzonderlijke zaken (i.c. de coöperaties) gepubliceerd, de gang van zaken bij iedere arbeidsbeurs in een kort artikel behandeld, het loon voor ieder bedrijf opgegeven. Deze publicatie van het „grondmateriaal” werd wel veelal in tabelvorm weergegeven, doch de eigenlijke statistische bewerking ontbrak veelal. Zoals vanzelf spreekt, namen deze „statistieken” een grote ruimte in beslag. De statistiek der spaar- en leenbanken bijv. vormde 50 jaar geleden nog een lijvig boekdeel van ruim 300 blz., de huidige statistiek nog geen 25 blz.

Naarmate de statistiek zich ontwikkelde en het aantal berichtgevers steeg, nam enerzijds de behoefte aan deze

vorm van documentatie af, terwijl anderzijds de mogelijkheid voor een dergelijke gedetailleerde publicatie vanwege de omvang niet meer aanwezig was. De „moderne” statistiek ontstond. Het is de grote verdienste van C. W. L. Stiel geweest, deze statistieken toen zo op te zetten en in zodanige overzichtelijke vorm te gieten, dat zij reeds terstond aan de gestelde eisen voldeden. Slechts enkele statistieken hebben nog resten van deze oude documentatievorm bewaard. De statistiek der vakbeweging bijv. bevat nog steeds een lijst van verenigingen, waarin tal van bijzonderheden per organisatie zijn verwerkt. Ook de ziekenfondsstatistiek (1936) bevatte nog een adreslijst van fondsen. Terwijl op economisch terrein dergelijke lijsten door particuliere of overheidsinstanties worden gepubliceerd, heeft het C.B.S. op sociaal terrein nog een dergelijke taak, daar andere instanties niet voor deze documentatie, waaraan behoefte bestaat, zorg dragen.

Sterker dan de economische heeft de sociale afdeling van het C.B.S. de taak gehad voor documentatie van niet-statistische aard te zorgen. Deze beschrijving van sociale gebeurtenissen in binnen- en buitenland moest wel door het C.B.S. geschieden, daar geen andere instantie zich daarmee bezig hield. Op economisch terrein verschenen „kronieken” in tal van tijdschriften, zodat de documentatie door het C.B.S. veel beperkter kon zijn. Zo is het te verklaren, dat men in het Maandschrift het sociale gebeuren in binnen- en buitenland (we denken bijv. aan het werk van het Intern. Arbeidsbureau en Volkenbond) in tal van artikelen besproken vond. Doch naarmate het C.B.S. zich meer en meer tot het zuiver statistische werk ging beperken, verdween ook deze documentatie uit het Maandschrift. Wie een recente aflevering openslaat, zal tot de conclusie komen, dat het inderdaad een „cijferpakhuis” is geworden, waar de tekst slechts een zeer ondergeschikte rol speelt.

A. C. DE VOOYS.

BEDRIJFSECONOMISCHE NOTITIES.

De emissiemarkt en de financiering van het bedrijfsleven.

De emissiemarkt heeft in het verleden steeds een belangrijke taak vervuld bij de financiering van het Nederlandse bedrijfsleven, in het bijzonder van de grote ondernemingen. In sommige bedrijfstakken speelde weliswaar het familiekapitaal een belangrijke rol, over het algemeen echter was telkens een beroep op de „vreemde” kapitaalverschaffers nodig in perioden, waarin van een belangrijke expansie sprake was.

De betekenis van de interne financiering bij de N.V.'s is in de loop der jaren steeds toegenomen. Mede in verband met het feit, dat de N.V. steeds meer een eigen bestaan ging voeren, los van de „eigenaars”, trad de vorming van reserves voortdurend meer op de voorgrond. In de jaren vóór 1939, toen de niet-uitgedeelde winsten van naamloze vennootschappen belastingvrij konden worden gereserveerd, vormde deze belastingvrijdom nog een extra prikkel tot ondernemingsparen. Vooral deze laatste omstandigheid leidde ook tot de oprichting van familievennootschappen, waardoor de tendens tot versterkte reservering zich mede over de middelgrote en kleine ondernemingen verspreidde.

Men moet hierbij echter in aanmerking nemen, dat deze soort ondernemingsbesparingen, ook al komen zij grotendeels in de hoogconjunctuur voor, behalve in tijden van exceptioneel hoge winsten toch niet van voldoende omvang zijn voor het verrichten van schoksgewijze investeringen. De expansie van het Nederlandse bedrijfsleven was in belangrijke mate geconcentreerd in bepaalde perioden en in de loop der jaren zagen wij inderdaad dan ook tijdvakken met grote emissies afwisselen met tijdvakken met zeer geringe emissie-activiteit.

Dit alles is thans van belang in verband met de

grote investeringen, welke naar algemene opvatting in Nederland noodzakelijk zijn. De komende industrialisatie, waarvan de noodzaak allerwege wordt betoogd, zal niet kunnen plaatsvinden zonder het aantrekken van aanmerkelijke kapitalen. Prijsbeheersing, hoge belastingen en het niet toestaan van fiscale afschrijvingen op basis van de vervangingswaarde hebben tengevolge gehad, dat de werkelijke winsten gedurende de afgelopen jaren veel matiger zijn gebleven dan in het verleden in „goede tijden” het geval was. Een belangrijk deel dier winsten was nog nodig voor het inhalen van oorlogsverliezen, dus voor het financieren van hersteinvesteringen.

Het feit, dat vele ondernemingen gedurende de oorlog geringe voorraden hadden, bracht voorts nog mede, dat de kapitaalstijging niet automatisch tengevolge van waardeverhoging van activa met prijsstijging gepaard ging. Voor zover dit laatste wel geschiedde, elimineerde de vermogensaanwasbelasting nog een deel dezer stijging.

Dit alles zijn redenen om te verwachten, dat een kapitaaluitbreiding door reservering van winsten thans slechts in beperkte mate mogelijk is en tekort zal schieten in een periode van geconcentreerde kapitaalbehoefte als thans heerst en in de eerstkomende jaren zal heersen. Financiering van uitbreidingen door familiekapitaal stuit ook op ernstige bezwaren; de besparingen van deze categorieën van particulieren zijn eveneens ten sterkste gereduceerd door fiscale en andere overheidsmaatregelen.

De grotere financieringsnoodzaak zal dus een gestegen beroep op de kapitaalmarkt met zich brengen en de positie van deze markt wordt daarom van grote betekenis.

Voor een groot deel zal dit neerkomen op een beroep op de aandelen-emissiemarkt. Inderdaad zijn er hiernaast andere mogelijkheden, bijv. de Herstelbank en de Institutionele beleggers, maar het is moeilijk in te zien, dat deze op de duur op grote schaal de risico's van aandelenbelegging zelf zouden willen dragen.

Ook van het standpunt der ondernemingen uit is het op zich nemen van vaste geldverplichtingen niet aantrekkelijk. Wel degelijk geldt ook thans nog steeds, dat door de ondernemingen obligatiefinanciering op zichzelf, dus afgezien van bijv. fiscale voordelen en de omstandigheid, dat de zeggenschap in de ondernemingen op deze wijze in eigen hand blijft, niet als zeer aantrekkelijk wordt beschouwd. Wellicht heeft het preferente aandeel in de toekomst weer een kans en zouden hierdoor ook beleggers, welke in principe vastheid van hoofdsom en rente eisen, tot deelneming zijn te bewegen. Tot dusverre is echter van een nieuwe bloeiperiode van het preferente aandeel niets te bespeuren.

Het zwaartepunt komt derhalve te liggen bij de mogelijkheid tot het plaatsen van nieuwe aandelen-emissies en indien niet alle voortekenen bedriegen, stuiten wij hier op een grote moeilijkheid voor de industrialisatie. De geneigdheid der beleggers om hun kapitaal in risicodragende beleggingen te steken zou nl. om verscheidene redenen wel eens onvoldoende kunnen blijken, om op deze wijze de benodigde kapitalen bijeen te brengen.

Allereerst ontbreken om de reeds boven uiteengezette redenen aanzienlijke besparingen ter intekening op nieuwe emissies ¹⁾.

In de tweede plaats zijn de voordelen, welke thans in geval van succes met risicodragende belegging zijn te bereiken, niet zo groot meer als vroeger. Een eclatant dividend en corresponderende koersstijging op sommige nieuwe aandelen vormden voorheen in vele gevallen een voldoende „prijs” om andere „nieten” op minder gelukkige beleggingen te compenseren. De prijsbeheersing en de dividendbeperking verhinderen momenteel het behalen van grote prijzen, maar wel vallen er reeds thans nieten.

Bijgaande tabel geeft een overzicht van hetgeen er tot dusverre geworden is van de emissies van nieuw op de

beurs genoteerde aandelen, welke na de bevrijding hier te lande werden uitgegeven. Van de in 1948 uitgegeven nieuwe aandelen blijkt inschrijving in 3 gevallen voordeel, in 14 gevallen nadeel te hebben opgeleverd (in 1 geval was er winst noch verlies) bij vergelijking van huidige beurswaarde met inschrijvingsprijs. Voor de in 1946 en 1947 geëmitteerde aandelen bleek er voordeel in 14, nadeel in 8 gevallen te zijn; quitte in 1 geval.

Koers 30 December 1948 — Totale inschrijvingsprijs ¹⁾ van na de bevrijding geëmitteerde en daarna ter beurse genoteerde aandelen.

		Aantal gevallen		
		1946 en 1947	1948	Totaal
Voordeel ²⁾	40-30 pCt	0	1	1
	30-20 „	3	0	3
	20-10 „	8	0	8
	10-0 „	3	2	5
	0	1	1	2
		14	3	17
Nadeel	0-10 pCt	3	5	8
	10-20 „	2	8	10
	20-30 „	1	1	2
	30-40 „	1	0	1
	90-100 „	1	0	1
		8	14	22

¹⁾ = inschrijfkoers + eventueel de gemiddelde claimwaarde bij de emissie.

²⁾ in pCt van totale inschrijfkoers.

Bij enkele der geplaatste aandelen, als de Wabo, is bij de huidige beurskoersen vrijwel het gehele door de beleggers ter beschikking gestelde kapitaal reeds verloren. Bij enige andere nieuwe ondernemingen als Befo, Alweco, Noordelijke Industrie van Vezelverwerking, Nederlandsch-Amerikaanse Fittingfabriek, zitten de beleggers met aanmerkelijke verliezen. Hetzelfde is het geval bij sommige emissies van reeds eerder genoteerde aandelen; Allan is hiervan een sprekend voorbeeld.

Ook in sommige investeringsperiodes kwamen dergelijke verliezen voor; zij kwamen dan echter meestal pas aan de dag, als de grootste emissie-activiteit achter de rug was. Thans zijn de emissies over een langere periode „uitgesmeerd” en is het niet onmogelijk, dat de beleggers in de toekomst een voorzichtiger houding aan de dag zullen leggen bij het beoordelen van nieuw aangeboden aandelen. De afgenomen vrees voor devaluatie zou hen in deze voorzichtigheid nog kunnen versterken.

In de derde plaats kan worden gewezen op enige langzamerhand ontstaande twijfel aan de toekomstige vooruitzichten van het bedrijfsleven. Een goede conjunctuur duurt niet eeuwig; de Duitse industrie gaat straks weer leveren; de Benelux zal voor bepaalde bedrijven nadelen meebrengen. De industrialisatie en productie-opvoering in verschillende landen zal tot verscherpte concurrentie leiden. Een eventuele rentestijging zou de aandelenkoersen niet onbeïnvloed laten.

Tenslotte moet men de steeds verder verzwakte machtspositie van de aandeelhouders in aanmerking nemen, reeds ter sprake gebracht in dit tijdschrift, welke, naarmate zij meer doordringt tot de beleggers, deze zal remmen in hun neiging in aandelen te beleggen ²⁾.

Al bij al kan uit het bovenstaande worden geconcludeerd, dat op verschillende punten de vooruitzichten voor de financiering van en aanmerkelijke expansie van het Nederlandse bedrijfsleven niet gunstig zijn en dat de vraag zich zal kunnen voordoen, waar de gelden, nodig voor een industrialisatie, te vinden zullen zijn, indien men zijn toevlucht niet zou willen nemen tot geldcreatie door het bankwezen of het doorgeven van buitenlands crediet via de Overheid aan de bedrijven.

Rotterdam.

J. BRANDS.
J. C. BREZET.

¹⁾ Zie ook: „Economisch-Statistisch Kwartaalbericht”, September 1948, blz. 81.

²⁾ Zie: „Minachting voor aandeelhouders” door Mr B. Moret in „E.-S.B.” van 8 December 1948 en „De naamloze vennootschap en haar aandeelhouders” door J. Brands in „E.-S.B.” van 15 December 1948.

GELD- EN KAPITAALMARKT.

Aan het einde van het jaar is de geldmarkt bijzonder krap geworden, waardoor de callgeldrente in twee etappen tot $1\frac{1}{2}$ pCt moest worden verhoogd. Ook de marktdisconto's stegen tengevolge van toegenomen aanbod, dat practisch geen vraag ontmoette, tot $1\frac{1}{2}$ pCt voor alle termijnen, behalve voor het iets minder ruim aanwezige Maart- en Julipapier, welke resp. $1\frac{3}{8}$ en $1\frac{7}{16}$ pCt noteerden. De oorzaak van deze ontwikkeling moet voornamelijk worden gezocht in de grote chartale geldbehoefte wegens salarisbetalingen, de uitkering van gratificaties en de conventioneel grotere omzetten in de kleinhandelssfeer in deze tijd van het jaar, waardoor de bankbiljettenomloop tussen 13 en 27 December jl. met niet minder dan f 82 miljoen steeg. Hoewel dit cijfer groot is, is het niet abnormaal voor de jaarluiting, getuige de stijging bij de overgang van 1947 op 1948, toen de biljettenomloop met f 107 miljoen vermeerderde. Het lijkt wel waarschijnlijk, dat ook in de eerste dagen van 1949 de geldmarkt nog krap zal blijven, omdat weinig schatkistpapier komt te vervallen.

Met ingang van 1 Januari 1948 worden de vaste aan- en verkoopkoersen voor buitenlands bankpapier afgeschaft; behalve voor dollars en Zwitserse francs. De deviezenbanken zullen dan buitenlands bankpapier mogen verhandelen tegen prijzen, welke liggen beneden door De Nederlandsche Bank vastgestelde maximum koersen. De bedoeling van deze maatregel is om te voorkomen, dat De Nederlandsche Bank toenemende voorraden buitenlands bankpapier moet aanhouden, als gevolg van de door haar tot nu toe gevolgde politiek van aankoop van aangeboden bankpapier tegen vaste koersen, welk bankpapier niet steeds door buitenlandse centrale banken ter creditering op de rekening van De Nederlandsche Bank wordt aangenomen. Behalve dollars en Zwitserse francs in bankpapier zal De Nederlandsche Bank dan ook geen buitenlandse betaalmiddelen meer aankopen. De deviezenbanken zullen het door hen aangekochte buitenlandse bankpapier ook op buitenlandse valutamarkten kunnen verhandelen, zodat een zeer beperkt deel van hun vroegere arbitrage-activiteit weder terugkeert. Aan de aldus tot stand komende noteringen zal vermoedelijk slechts zeer geringe betekenis mogen worden toegekend als maatstaf voor de binnenlandse waardering van de gulden t.o.v. andere valuta. Het betreft hier immers slechts transacties op geringe schaal, terwijl bovendien voor de aankoop van vreemd bankpapier door niet-banken een vergunning vereist blijft.

In deze laatste week van het jaar gaf de markt voor binnenlandse aandelen in alle rubrieken een stijging te zien, waarvan vooral scheepvaartfondsen, die tevoren sterk onder druk hadden gestaan, profiteerden. Het is niet onmogelijk, dat het handhaven van de stopkoersen voor Indonesische fondsen, waardoor deze over het algemeen niet verkrijgbaar bleken te zijn, hier van invloed is geweest, en dat de in het leven geroepen vraag nu bevrediging heeft gezocht op andere onderdelen van de effectenmarkt.

De koersen van staatsobligaties bleven in de afgelopen week vrijwel ongewijzigd. Alleen de Nederlands-Indische leningen vertoonden een lichte koersstijging, vermoedelijk tevens onder invloed van de gebeurtenissen in Indonesië, waardoor de 3 pCt Ned.-Indië 1937-A tot $96\frac{11}{16}$ pCt steeg. In vergelijking met de Nederlandse staatsleningen is de koers van deze door de Nederlandse Regering gegarandeerde lening nog altijd laag, zoals moge blijken uit de notering van de langer lopende 3 pCt staatslening 1937, welke tegen $98\frac{1}{8}$ pCt werd verhandeld.

Ter oriëntering volge thans nog het gebruikelijke koers-taarte.

	23 Dec.	30 Dec.
	1948	1948
A.K.U.	158	163 $\frac{1}{2}$
v. Berkels Patent	114	112 $\frac{1}{2}$
Lever Bros. Unilever C.v.A.	272 $\frac{1}{2}$	277
Philips G.b.v.A.	224 $\frac{1}{2}$	231
Koninklijke Petroleum	315 $\frac{1}{2}$	320 $\frac{1}{2}$
H.A.L.	158	170
N.S.U.	162 $\frac{1}{2}$	171
H.V.A.	163 $\frac{1}{2}$	172
Deli Mij. C.v.A.	149 $\frac{1}{2}$	162
Amsterdam Rubber	161	171
Internatio	192	197 $\frac{1}{2}$

STATISTIEKEN.**DE KOLENPOSITIE VAN NEDERLAND ¹⁾.**
(in 1.000 kg)

Maand	Productie Limburgse mijnen	Verzonden voor binnenlandse behoefte	Invoer
Gem. 1947	842.029	648.215	298.130
Jan. 1948	954.020	694.217	208.550
Febr. 1948	869.419	646.250	244.269
Maart 1948	952.711	702.449	407.238
April 1948	961.346	713.402	241.049
Mei 1948	838.631	612.203	200.099
Juni 1948	914.886	672.741	290.396
Juli 1948	957.505	708.580	341.322
Aug. 1948	888.954	629.159	306.625
Sept. 1948	894.539	632.896	298.646
Oct. 1948	932.289	685.047	360.038
Nov. 1948	933.193 ²⁾	673.073 ²⁾	230.000 ²⁾

¹⁾ Bron: „Statistisch Bulletin van het C. B. S.“

²⁾ Voorlopige gegevens.

DE KOLENPOSITIE VAN BELGIË ¹⁾.
(in duizenden tonnen)

Maand	Productie	Afzet	Voorraad aan het einde van de maand
Totaal 1938	29.575	28.029	2.222
Totaal 1946	22.779	22.767	311
Totaal 1947	24.390	24.253	448
Gem. 1938	2.465	2.336	
Gem. 1946	1.898	1.897	
Gem. 1947	2.033	2.021	
Januari 1948	2.244	2.231	460
Februari 1948	1.738	1.753	457
Maart 1948	2.299	2.256	500
April 1948	2.318	2.239	579
Mei 1948	2.071	1.977	673
Juni 1948	2.293	2.001	964
Juli 1948	1.987	1.892	1.059
Augustus 1948	2.180	2.113	1.127

¹⁾ Bron: „Statistisch Bulletin“ van het Nationaal Instituut voor de Statistiek.

**INDEXCIJFERS VAN GROOTHANDELSPRIJZEN
IN NEDERLAND ¹⁾.**

Juli '38-Juni '39 = 100	1946	1947	Juli 1948	Aug. 1948	Sept. 1948	Oct. 1948
Voedingsmiddelen:						
plantaardige	209	230	236	225	219	218
dierlijke	191	199	223	223	225	229
totaal	200	214	229	224	222	224
Grondstoffen:						
houtw. buitenlands	463	631	552	552	552	552
chem. producten ..	272	342	361	361	371	372
textielwaren	258	284	285	284	283	282
leder	224	243	243	243	243	378
metaalwaren	261	294	305	307	307	307
papierwaren	332	474	538	538	523	497
hulpstoffen	170	201	216	216	216	216
totaal	282	328	340	341	340	343
Afgewerkte producten:						
glas, aardewerk, enz	238	256	273	273	272	272
houtwaren	349	390	380	380	380	380
chem. producten ..	328	318	315	315	318	320
textielwaren	315	344	358	369	367	365
lederwaren	292	321	326	330	334	339
papierwaren	283	303	347	364	364	364
gef. voer. midd. ...	211	223	222	222	223	235
metaalwaren	248	263	270	269	269	269
totaal	261	276	280	282	283	288
algem. indexcijfer ..	251	271	279	280	279	284

¹⁾ Bron: „Statistisch Bulletin van het C.B.S.“

²⁾ De wegingscoëfficiënten zijn vastgesteld overeenkomstig de verhoudingen in 1941.

N.V. PHILIPS' TELECOMMUNICATIE INDUSTRIE
v/h Nederlandsche Seintoestellen Fabrik
HILVERSUM

Alle Communicatie-apparatuur op het gebied van
Radio - Lijntelefonie - Automatische telefonie

NATIONALE BANK VAN BELGIE.
(Voornaamste posten in miljoenen francs).

Data	Goud-voorraad	Vorderingen o. h. buitenl. i. v. m. betalingsacc.	Tegoed op het buitenland	Handelspapier op België en overheidseffecten	Voorschotten op overheidsfondsen	Deel- en pasmunt
16 Sept. 1948	28.136	11.042	427	9.986	303	414
18 Nov. 1948	27.805	12.674	451	7.680	296	523
25 Nov. 1948	27.782	12.589	422	7.446	308	542
2 Dec. 1948	27.383	12.650	368	8.392	339	531
9 Dec. 1948	27.102	12.829	457	8.094	320	536
16 Dec. 1948	27.094	13.270	659	7.454	244	569
22 Dec. 1948	27.344	12.462	1.921	6.884	305	578

Data	Overheidsfondsen	Totaal activa	Bankbiljetten in omloop	Rekening-courant saldi		
				Schatkist	Buitenlandse banken	Totaal
16 Sept. 1948	657	91.729	81.568	22	2.425	6.251
18 Nov. 1948	804	92.240	81.664	259	3.253	6.558
25 Nov. 1948	814	91.642	81.376	367	2.835	6.288
2 Dec. 1948	819	92.893	82.004	423	2.617	6.121
9 Dec. 1948	838	92.880	82.789	491	2.352	5.972
16 Dec. 1948	848	92.987	82.199	534	2.374	6.246
22 Dec. 1948	853	94.268	82.429	1.671	2.620	7.488

FEDERAL RESERVE BANKS.
(Voornaamste posten in miljoenen dollars).

Data	Metaalvoorraad		Other cash	U.S. Govt securities
	Totaal	Goudcertificaten		
31 Dec. 1946	18.381	17.587	268	23.350
2 Dec. 1948	22.889	22.260	245	23.165
9 Dec. 1948	29.961	22.332	228	23.004
16 Dec. 1948	22.960	22.329	231	22.993

Data	F.R.-biljetten in circulatie	Deposito's		
		Totaal	Govt	Member-banks
31 Dec. 1946	24.945	17.353	393	16.139
2 Dec. 1948	24.179	22.331	1.527	19.877
9 Dec. 1948	24.238	22.252	1.540	19.727
16 Dec. 1948	24.209	22.398	969	20.435

BANK VAN FRANKRIJK.
(Voornaamste posten in miljoenen francs).

Data	Metaalvoorraad	Disconto's en voorschotten	Voorschotten aan de Staat		
			Vaste	Schatkist	Bezetting-kosten Duitsland
26 Dec. 1946	94.817	118.302	59.449	67.900	426.000
9 Dec. 1948	52.817	294.214	125.042	168.900	426.000
16 Dec. 1948	52.817	301.309	125.042	172.200	426.000
23 Dec. 1948	52.817	329.197	125.042	174.600	426.000

Data	Bankbiljetten in circulatie	Deposito's		
		Totaal	Staat	Diversen
26 Dec. 1946	721.865	*63.455	765	62.693
9 Dec. 1948	954.077	178.297	1.170	175.626
16 Dec. 1948	941.224	192.953	1.025	190.325
23 Dec. 1948	969.156	204.842	791	202.221

Vacatures

Nederlandsch-Indische Escompto Maatschappij
N.V. zoekt voor haar Hoofdkantoor te Batavia,
voor spoedigste indiensttreding,

assistent-secretaris

met economische scholing, alsmede

assistent-hoofdboekhouder

beiden liefst niet ouder dan 30 jaar.

Uitsluitend schriftelijke sollicitaties met volledige gegevens en pasfoto worden ingewacht aan het adres Keizersgracht 573-575, Amsterdam.

Beschikbare krachten

Indisch jurist

zoekt passende werkkring in Nederland of elders. Br. onder No. ESB 1331, Bur. v. d. blad, Postbus 42, Schiedam.

Jong, energiek, all-round zakenman,

economisch kandidaat

adm. en comm. ervaring in binnen- en buitenland. Uitstekende relaties. Kennis van techn., docum., im- en export. Goed org. Repres. Moderne talen in woord en geschr.; zoekt positie als Secretaris der Directie, Insp. Buitendienst, of derg. functie, in bezit van rijbewijs A. Ook genegen voor uitz. naar buitenland. Br. onder No. ESB 1328, Bur. v. d. blad, Postbus 42, Schiedam.

Economisch - Statistische Berichten

Adres voor Nederland: Pieter de Hoofstraat 5, Rotterdam (W.).
Telefoon: Redactie en Administratie 38040. Giro 8408.
Bankiers: R. Mees en Zoonen, Rotterdam.
Redactie-adres voor België: Seminarie voor Gespecialiseerde Economie, 14, Universiteitstraat, Gent.
Abonnementen: Pieter de Hoofstraat 5, Rotterdam (W.).
Bankiers: Banque de Commerce, Brussel.

Abonnementsprijs, franco per post, voor Nederland f 26* per jaar, voor België/Luxemburg f 28 per jaar, te voldoen door storting van de tegenwaarde in francs bij de Banque de Commerce te Brussel. Overzeese gebiedsdelen (per zeepost) f 26, overige landen f 28 per jaar. Abonnementen kunnen ingaan met elk nummer en slechts worden beëindigd per ultimo van het kalenderjaar.

Aangetekende stukken in Nederland aan het Bijkantoor Westzeedijk, Rotterdam (W.).

ADVERTENTIES.

Alle correspondentie betreffende advertenties te richten aan de Firma H. A. M. Roelants, Lange Haven 141, Schiedam (Telefoon 66300, toestel 6).